

MALATYA` DA
DİNİ EĞİTİM KURUMLARININ
SOSYOLOJİK TEMELLERİ

Abdurrahman Güneş

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav
Yönergesi` nin
Sosyoloji Anabilim Dalı İçin Öngördüğü
BİLİM UZMANLIĞI TEZİ
olarak hazırlanmıştır.

MALATYA
Temmuz, 1988

"Sosyal Bilimler Enstitüsü Mi drlğne"

İşbu alışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı'nda

BİLİM UZMANLIĞI

olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

ye.....

ye.....

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ğretim üyelerine
ait olduğunu onaylarım.

.../.../1988

Prof.Dr. Cahit KAVCAR

İnönü Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu araştırmayı yaparken, konunun ilk olarak tesbit edilmesinden son aşamasına kadar gereken ilgi ve kolaylığı gösteren Sosyoloji Bölümü Anabilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Sayın Fügen BERKAY'a, bilgisayardan yararlanarak anketlerin okunmasında bilfiil emek ve yardımlarını esirgemeyen Doç.Dr. Sayın Mustafa ERGÜN'e ve tezinin yönetim ve danışmanlığında yardımlarını gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Sayın Coşkun DEĞİRMENCİOĞLU'na teşekkür etmeyi başta gelen bir görev bilirim.

Ayrıca Malatya'daki dini eğitim kurumları hakkında bilgi toplamada ve anket uygulamada gerekli kolaylıkları sağlayan Malatya Müftülüğü personeline, Merkez İmam Hatip Lisesi ilgililerine ve anketleri cevaplandıran öğrencilere teşekkür ederim.

Abdurrahman GÜNEŞ

KISALTMALAR

E.	Erkek
E.K.K.	Erkek Kur'an Kursu
İ.H.O.K.	İmam-Hatip Orta Kısmı
İ.H.L.K.	İmam-Hatip Lise Kısmı
K.K.	Kur'an Kursları
K.	Kız
K.K.K.	Kız Kur'an Kursu
T.	Toplam

İÇİNDEKİLER

Sayfa

I. BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	1
1.2. Araştırmanın Sınırları.....	1
1.3. Araştırmanın Hipotezleri.....	2
1.4. Araştırmanın Metodu.....	3
1.4.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	5
1.4.2. Anketin Uygulanması ve Değerlendirilmesi.....	6
II. BÖLÜM: SOSYAL BİR KURUM OLARAK DİN.....	8
2.1. Dinin Kaynağı Hakkında bazı görüşler.....	11
2.1.1. Animizm.....	11
2.1.2. Naturizm.....	12
2.1.3. Totenizm.....	13
2.2. Din ve Toplum.....	14
2.2.1. Dinin Toplum üzerindeki etkisi.....	15
2.2.2. Toplumun Din üzerindeki etkisi.....	18
III. BÖLÜM: DİNİ EĞİTİM KURUMLARI.....	20
3.1. Medreselerin Açılmasından Önceki Öğretim Yerleri.....	20
3.1.1. Küttab: Okuma-Yazma Öğretimi Yapan Mektepler.....	20
3.1.2. Kur'an ve İslam Dini Esaslarının Öğretildiği Mektepler.....	22
3.1.3. Saraylarda İlköğretim.....	23
3.1.4. Kitapçı Dükkanları	24
3.1.5. Ulema Evleri	25
3.1.6. Edebiyat Salonları.....	26
3.1.7. Badiye (Çöl)	27
3.1.8. Mescit.....	29
3.2. Medreseler.....	30

3.3. Cumhuriyetten Sonra Dini Eğitim Kurumları.....	34
3.3.1. Kur'an Kursları.....	34
3.3.2. İmam-Hatip Okulları.....	37
3.3.3. İlahiyat Fakülteleri.....	43
IV. BÖLÜM: MALATYA VE DİNİ EĞİTİM KURUMLARI.....	46
4.1. Malatya Hakkında Genel Bilgiler.....	46
4.1.1. Tarihçesi	46
4.1.2. Sosyal Durum.....	48
4.1.2.1. Nüfus.....	48
4.1.2.2. Eğitim.....	50
4.2. Malatya'da Dini Eğitim Kurumları.....	53
4.2.1. İmam-Hatip Lisesi.....	53
4.2.2. Kur'an Kursları.....	54
V. BÖLÜM: MALATYA'DA DİNİ EĞİTİM KURUMLARININ SOSYOLOJİK TEMELLERİ.....	58
5.1. Genel Bilgiler.....	58
5.1.1. Yaş Grupları.....	58
5.1.1.1. K.K.	58
5.1.1.2. İ.H.O.K.	58
5.1.1.3. İ.H.L.K.	59
5.1.2. Cinsiyetleri.....	59
5.1.2.1. K.K.	59
5.1.3. Doğum Yerleri.....	60
5.1.3.1. K.K.	60
5.1.3.2. İ.H.O.K.	60
5.1.3.3. İ.H.L.K.	60
5.1.4. Baba Meslekleri	61
5.1.4.1. K.K.....	61

5.1.4.2. İ.H.O.K.	61
5.1.4.3. İ.H.L.K.	62
5.1.5. Anne Meslekleri.....	62
5.1.5.1. K.K.	62
5.1.5.2. İ.H.O.K.	63
5.1.5.3. İ.H.L.K.	63
5.1.6. Babaların Öğrenim Durumu.....	64
5.1.6.1. K.K.	64
5.1.6.2. İ.H.O.K.	64
5.1.6.3. İ.H.L.K.	64
5.1.7. Annelerin Öğrenim Durumu.....	65
5.1.7.1. K.K.	65
5.1.7.2. İ.H.O.K.	65
5.1.7.3. İ.H.L.K.	66
5.1.8. Kardeş Sayıları.....	67
5.1.8.1. K.K.	67
5.1.8.2. İ.H.O.K.	67
5.1.8.3. İ.H.L.K.	67
5.1.9. Gelir Kaynakları	68
5.1.9.1. K.K.....	68
5.1.9.2. İ.H.O.K.	68
5.1.9.3. İ.H.L.K.....	69
5.1.10. Ortalama Aylık Gelir.....	69
5.1.10.1. K.K.	69
5.1.10.2. İ.H.O.K.	70
5.1.10.3. İ.H.L.K.	70

5.1.11. Etkili Kişi.....	71
5.1.11.1. K.K.	71
5.1.11.2. İ.H.O.K	71
5.1.11.3. İ.H.L.K.	71
5.1.12. Mezuneyit Sonrası İş.....	72
5.1.12.1. K.K.	72
5.1.12.2. İ.H.O.K.	72
5.1.12.3. İ.H.L.K.	73
5.1.13. İdeal Meslek.....	74
5.1.13.1. K.K.	74
5.1.13.2. İ.H.O.K... ..	75
5.1.13.3. İ.H.L.K.	75
5.1.14. Eğitim Amacı.....	76
5.1.14.1. K.K.	76
5.1.14.2. İ.H.O.K.....	76
5.1.14.3. İ.H.L.K.	76
5.1.15. Eğitimi Değerlendirme.....	77
5.1.15.1. K.K.	77
5.1.15.2. İ.H.O.K.	78
5.1.15.3. İ.H.L.K.	78
5.1.16. Yetersizlik Nedenleri	78
5.1.16.1. K.K.	78
5.1.16.2. İ.H.O.K.	79
5.1.16.3. İ.H.L.K.	79
5.2. Hipotezlerin Sınanması.....	81
5.2.1. Hipotez	81

5.2.1.1. K.K.	81
5.2.1.2. İ.H.O.K.	81
5.2.1.3. İ.H.L.K.	82
5.2.2. Hipotez	83
5.2.2.1. K.K.	83
5.2.2.2. İ.H.O.K.	83
5.2.2.3. İ.H.L.K.	84
5.2.3. Hipotez	84
5.2.3.1. K.K.	84
5.2.3.2. İ.H.O.K.	85
5.2.3.3. İ.H.L.K.	85
5.2.4. Hipotez	86
5.2.4.1. K.K.	86
5.2.4.2. İ.H.O.K.	86
5.2.4.3. İ.H.L.K.	86
5.2.5. Hipotez	88
5.2.5.1. K.K.	88
5.2.5.2. İ.H.O.K.	88
5.2.5.3. İ.H.L.K.	88
5.2.6. Hipotez	89
5.2.6.1. K.K.	89
5.2.6.2. İ.H.O.K.	90
5.2.6.3. İ.H.L.K.	90
5.2.7. Hipotez	91
5.2.7.1. K.K.	91
5.2.7.2. İ.H.O.K.	92

5.2.7.3. İ.H.L.K.....	.93
5.2.8. Hipotez	.94
5.2.8.1. K.K.	.94
5.2.8.2. İ.H.O.K.	.95
5.2.8.3. İ.H.L.K.	.96
5.2.9. Hipotez	.97
5.2.9.1. K.K.	.97
5.2.9.2. İ.H.O.K.....	.98
5.2.9.3. İ.H.L.K.....	.99
5.2.10. Hipotez.....	.100
5.2.10.1. K.K.	.101
5.2.10.2. İ.H.O.K.....	.102
5.2.10.3. İ.H.L.K.....	.103
VI. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER.....	.104
6.1. Sonuçlar.....	.104
6.2. Öneriler	.105
Anket Örneği	.106-107
Bibliyografya.....	.108-111

	<u>Sayfa</u>
5.2.7.3. İ.H.I.K.....	93
5.2.8. Hipotez	94
5.2.8.1. K.K.	94
5.2.8.2. İ.H.O.K.	95
5.2.8.3. İ.H.I.K.	96
5.2.9. Hipotez	97
5.2.9.1. K.K.	97
5.2.9.2. İ.H.O.K.....	98
5.2.9.3. İ.H.I.K.....	99
5.2.10. Hipotez.....	100
5.2.10.1. K.K.	101
5.2.10.2. İ.H.O.K.....	102
5.2.10.3. İ.H.I.K.....	103
VI. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER.....	104
6.1. Sonuçlar.....	104
6.2. Öneriler	105
Anket Örneği	106-107
Bibliyografya.....	108-111

TABLOLAR

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Evren ve Örneklem(K.K.).....	5
Tablo 2: Evren ve Örneklem(İ.H.O.K. ve İ.H.L.K.).....	6
Tablo 3: Mesleki ve Teknik Liseler.....	52
Tablo 4: K.K.....	55
Tablo 5: K.K.....	56
Tablo 6: Yaş Grupları.(K.K.)	58
Tablo 7: " " (İ.H.O.K.).....	58
Tablo 8: " " (İ.H.L.K.).....	59
Tablo 9: Cinsiyet.....	59
Tablo10: Doğum Yerleri.(K.K.).....	60
Tablo11: " " (İ.H.O.K.).....	60
Tablo12: " " (İ.H.L.K.)	60
Tablo13: Baba Meslekleri(K.K.).....	61
Tablo14: " " (İ.H.O.K.).....	61
Tablo15: " " (İ.H.L.K.).....	62
Tablo16: Anne Meslekleri (K.K.)	63
Tablo17: " " (İ.H.O.K.).....	63
Tablo18: " " (İ.H.L.K.).....	63
Tablo19: Babaların Öğrenim Durumu(K.K.).....	64
Tablo20: " " " (İ.H.O.K.)	64
Tablo21: " " " (İ.H.L.K.)	64
Tablo22: Annelerin " " (K.K.).....	65
Tablo23: " " " (İ.H.O.K.).....	65
Tablo24: " " " (İ.H.L.K.)	66
Tablo25: Kardeş Sayıları (K.K.).....	67
Tablo26: " " (İ.H.O.K.).....	67
Tablo27: " " (İ.H.L.K.).....	67

Tablo 28: Gelir Kaynakları (K.K.).....	69
Tablo 29: " " (İ.H.O.K.).....	68
Tablo 30: " " (İ.H.L.K.).....	69
Tablo 31: Ortalama Aylık Gelir (K.K.)	69
Tablo 32: " " " (İ.H.O.K)	70
Tablo 33: " " " (İ.H.L.K.).....	70
Tablo 34: Etkili Kişi (K.K.) ..	71
Tablo 35: " " (İ.H.O.K.).....	71
Tablo 36: " " (İ.H.L.K.).....	71
Tablo 37: Mezuniyet Sonrası İş (K.K.).....	72
Tablo 38: " " " (İ.H.O.K.).....	73
Tablo 39: " " " (İ.H.L.K.).....	73
Tablo 40: İdeal Meslek (K.K.).....	74
Tablo 41: " " (İ.H.O.K.).....	75
Tablo 42: " " (İ.H.L.K.).....	75
Tablo 43: Eğitimin Amacı (K.K.).....	76
Tablo 44: " " (İ.H.O.K.).....	76
Tablo 45: " " (İ.H.L.K.).....	76
Tablo 46: Eğitimi Değerlendirme.(K.K.).....	77
Tablo 47: " " (İ.H.O.K.).....	78
Tablo 48: " " (İ.H.L.K.).....	78
Tablo 49: Yetersizlik Nedenleri (K.K.).....	78
Tablo 50: " " (İ.H.O.K.).....	79
Tablo 51: " " (İ.H.L.K.).....	79
Tablo 52: Hipotez (K.K.).....	81
Tablo 53: " (İ.H.D.K.).....	81
Tablo 54: " (İ.H.L.K.).....	82

Tablo 55: 2. Hipotez (K.K.)	83
Tablo 56: " (İ.H.O.K.)	83
Tablo 57: " (İ.H.L.K.)	84
Tablo 58: 3. Hipotez (K.K.)	84
Tablo 59: " (İ.H.O.K.)	85
Tablo 60: " (İ.H.L.K.)	85
Tablo 61: 4. Hipotez (K.K.)	86
Tablo 62: " (İ.H.O.K.)	86
Tablo 63: " (İ.H.L.K.)	86
Tablo 64: 5. Hipotez (K.K.)	88
Tablo 65: " (İ.H.O.K.)	88
Tablo 66: " (İ.H.L.K.)	88
Tablo 67: 6. Hipotez (K.K.)	89
Tablo 68: " (İ.H.O.K.)	90
Tablo 69: " (İ.H.L.K.)	90
Tablo 70 7. Hipotez (K.K.)	91
Tablo 71 " "	91
Tablo 72 " "	91
Tablo 73 " (İ.H.O.K.)	92
Tablo 74 " "	92
Tablo 75 " "	92
Tablo 76 " (İ.H.L.K.)	93
Tablo 77 " "	93
Tablo 78 " "	93

Tablo 79:	8.Hipotez (K.K.).....	94
Tablo 80:	" "	94
Tablo 81:	" "	95
Tablo 82:	" (İ.H.O.K.).....	95
Tablo 83:	" "	95
Tablo 84:	" "	96
Tablo 85:	" (İ.H.L.K.).....	96
Tablo 86:	" "	96
Tablo 87:	" "	97
Tablo 88:	9.Hipotez (K.K.)	97
Tablo 89:	" "	98
Tablo 90:	" "	98
Tablo 91:	" (İ.H.O.K.).....	98
Tablo 92:	" "	99
Tablo 93:	" "	99
Tablo 94:	" (İ.H.L.K.).....	99
Tablo 95:	" "	100
Tablo 96:	" "	101
Tablo 97:	10.Hipotez (.K.K.)	101
Tablo 98:	" "	101
Tablo 99:	" "	101
Tablo 100:	" (İ.H.O.K.).....	102
Tablo 101:	" "	102
Tablo 102:	" "	102
Tablo 103:	" (İ.H.L.K.).....	103
Tablo 104:	" "	103
Tablo 105:	" "	103

1. BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı

Şüphesiz din her toplumda varlığını ~~guyuran~~ kültürel bir miras olarak, toplumları etkilemeye devam eden ve onlardan da etkilenen bir kurumdur(1).

İşte, dinin toplumla olan bu karşılıklı etkileşimleri acaba Malatya'da dinî bir kesimi yansıtan dinî eğitim kurumlarında nasıldı? Bu husus, din ve eğitim alanlarında sosyolojik temelleri hedefleyen bir araştırmayı gerekli kılıyordu. Bu kurumlara devam eden öğrenciler, hangi sosyo-ekonomik ve kültürel çevreden geliyorlardı? Buralarda neler buluyorlardı ve geleceğe yönelik beklenti ve idealleri nelerdi?

Amacımız, bu ve benzeri sorulara sosyolojik bulgularla cevap aramak ve hipotezlerimizin doğru olup olmadıklarını sinamaktır.

1.2. Araştırmanın Sınırları

- Araştırmamız, Malatya Merkez İmam-Hatip Lisesi'nde ve Malatya Miftürlüğü'ne bağlı merkez Kur'an Kurslarında okumakta olan öğrencileri kapsamaktadır.

- Malatya ilçelerindeki İmam-Hatip Liseleri ve Kur'an Kursları araştırma kapsamına alınmamıştır.

- Dini eğitim kurumları olarak câmler ve resmî din görevlileri araştırmaya dahil edilmemiştir.

(1) Armaner, N.: Din Psikolojisine Giriş, S. 152.

- Araştırmamızın aracını teşkil eden anket, sadece öğrencilere uygulanmış, öğretmenler ve öğrenci velileri araştırma dışı bırakılmıştır.

- Yazılı soru olarak uygulanan anketten başka öğrencilerle ayrıca mülakat yapılmamıştır.

1.3. Araştırmanın Hipotezleri

Bu araştırmayla sınamak istediğimiz hipotezler şunlar olmuştur:

1. Dini eğitim kurumlarına en çok çiftçilikle geçinen yani, toprak ve tarıma bağlı aileler öğrenci göndermektedirler.
2. Öğrencilerin anne ve babalarının öğrenim durumu, düşük seviyede bulunmaktadır.
3. Bu kurumlardaki öğrenciler, kalabalık ailelerin çocuklarıdır-
lar.
4. Öğrenciler, gelir düzeyi düşük ailelerden gelmektedirler.
5. Öğrencilerin dini eğitim kurumlarına yönlendirilmelerinde en fazla aileleri etkili olmaktadır.
6. Yukarı sınıflara doğru çıkıldıkça öğrencilerin almakta oldukları dinî eğitimi yetersiz görme oranı yükselmektedir.
7. Doğum yeri şehir olan öğrencilerin babalarının öğrenim seviyesi, doğum yeri köy olan öğrenci babalarına nazaran daha yüksektir.
8. Köy doğumlu öğrencilerin kardeş sayıları, şehir doğumlu olanlara göre daha fazladır.
9. Öğrenci babalarının öğrenim düzeyi ile çocuk sayısı arasında ters bir orantı vardır.
10. En fazla çocuk sahibi olan babaların mesleği, çiftçiliktir.

1.4. Araştırmanın Metodu

Bu araştırma, Malatya dinî eğitim kurumlarından İmam-Hatip lisesi ve Kur'an kurslarında 1986-1987 öğretim yılında okumakta olan öğrencilere anket uygulanmak suretiyle hazırlanmıştır.

Anket sorularını tesbit amacıyla önce pilot bir çalışma yapılmıştır. Bunun için, Malatya Merkez Çöğnük yatılı Erkek Kur'an kursundan 30 öğrenciye örnek anket uygulanmış ve bunun sonuçlarından yararlanılarak sorular ve cevap şıkları daha sonra kesinleştirilerek 1000 kişiye uygulanmıştır. Bazı soruların seçenekleri arasına "başka" şıkkı da konulmak suretiyle öğrencilerin daha sağlıklı ve serbest bir tercih yapmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmamız altı bölümden meydana gelmekte ve şunları içermektedir;

Birinci yani bu bölümde, araştırmanın amacı, sınırları, metodu v.b. konular işlenmektedir.

İkinci bölüm, konuya ışık tutmak ve din konusunun zihni ve teorik plandaki görüntülerini ortaya çıkarmak amacıyla, kısa ve kuramsal düzeyde ele alınan üzlü bir çalışmayı içermektedir.

Üçüncü bölümde, eğitim açısından dinî eğitim kurumlarının kısa bir tarihçesine girilmiştir. Bu yapılırken de, ağırlıklı olarak Cumhuriyet dönemindeki İmam-Hatip Liseleri ve Kur'an Kursları üzerinde durulmuş daha fazla bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölüm, araştırmamızın coğrafi zeminini oluşturan Malatya'nın kısa tarihçesini, nüfuz, eğitim v.b. durumları içermekte, araştırmamıza esas olan Malatya Merkez İmam-Hatip Lisesi ile Malatya Merkez Kur'an Kursları hakkında hazırlayıcı bazı istatistikî bilgilere yer verilmektedir.

Beşinci bölüm ise, Kur'an Kursları, İmam-hatip orta ve lise kısmı öğrencilerine uygulanan anket sonuçlarının üç kademeli değerlendirilmesini kapsamaktadır.(2)

Burada önce anketimizde yer alan 16 soruya göre alınan cevapların genel bir tasnifi yapılmakta, yüzdeler ve tablolar yer almaktadır (3). Bu bölümde daha sonra hipotezler birer birer ele alınarak denemekte ve kısa bazı yorumlara gidilmektedir (4).

Altıncı bölümde, araştırmadan elde edilen sonuçlara ve bazı önerilere yer verilmektedir.

(2) Üniversitemizin Eğitim Fakültesinde bulunan bilgisayarların 1000 anketi bir seferde değerlendirebilecek kapasitesi olmadığından sonuçlar, üç grup halinde sunulmuştur.

(3) Bazı sorularda yer alan "başka" sıklarına verilen cevaplar, %10'un üzerinde bir yekûn teşkil ediyorsa, bunların neler oldukları belirtilmiştir. %10'un altında bulunan cevaplar, kayda değer bulunmamıştır.

(4) İmam-Hatip Liseleri ve Kur'an Kursları öğrencileri üzerinde bu tarzda yapılmış bir başka çalışmaya rastlamak mümkün olmamıştır. Bu tür araştırmaların Türkiye'de henüz yeteri kadar yapılmadığı anlaşılmaktadır.

1.4.1. Araştırmanın evren ve örnekleme

Kur'an Kursları (1986-1987 Öğretim Yılı)

Tablo: 1.

Sıra no	Kursun Adı	Evren			Örneklem			
		E	K	T	E	K	T	%
1	Y.Ziya Paşa K.K.K.		35	35		33	33	94,28
2	Akminare K.K.	1	38	39	1	36	37	94,87
3	Hasircılar Köyü K.K.	8	19	27	6	18	24	88,88
4	Ordu Havuzbendi K.K.K.		15	15	-	-	-	- (x)
5	Saray K.K.K.		38	38		26	26	68,42
6	Yeşiltepe K.K.K.		33	33		-	-	- (x)
7	Çöğnük yat.K.K.	36		36	34		34	94,44
8	F. Kişili K.K.	23		23	21		21	91,30
9	Hicret K.K.K.		74	74		34	34	45,94
10	H.Suyu Köyü K.K.	18	2	20	10		10	50
11	Konak K. K.K.		40	40		40	40	100
12	Çöğnük K.K.K.		24	24		22	22	91,66
13	A.Gaffar K.K.K.		14	14		14	14	100
14	F.Kişili Yat.K.K.K.		271	271		105	105	38,74
15	Yamaç K.K.K.		23	23		-	-	- (x)
16	Erzurumluoğlu K.K.K.	-	-	-	-	-	-	- (xx)
TOPLAM :		86	626	712	72	328	400	56,17

(x) Bu üç Kur'an Kursu araştırma kapsamına alınmamıştır.

(xx) Bu Kur'an Kursu, 1987-1988 öğretim yılında eğitime başlamıştır.

İmam- Hatip Lisesi (1986-1987'öğretim Yılı)

Tablo:2

Sınıf	Evren		Örneklem		%
	Sub.Say.	Öğr.Say.	Sub.Say.	Öğr.Say.	
1.sınıf	10	499	6	157	31,46
2. "	7	373	4	76	20,37
3. "	4	165	4	84	50,90
4. "	4	135	3	65	48,14
5. "	4	143	4	70	48,95
6. "	4	132	3	66	50
7. "	4	150	4	82	54,66
Toplam :	37	1597	28	600	37,57

Tablolardan görüldüğü gibi Kur'an Kurslarında okumakta olan öğrencilerin %56,17'si ve İ.H.Lisesinde okuyan Öğrencilerin de % 37,57'si örneklem olarak seçilmiştir.

1.4.2. Anketin uygulanması ve değerlendirilmesi

Anket için seçilen öğrencilerin mümkün olduğu kadar bütün sınıf ve şubelerden olmasına büyük özen gösterilmiştir. 1986-1987 Öğretim Yılında, İmam-Hatip Lisesinin (orta ve lise) 37 şubesinden 28'i (%75,67) ve mevcut 1597 öğrenciden 600'ü, (%37,57) örneklem olarak seçilmiştir. Bunların 317'si (%52,83) ortaokul ve 283'ü (%47,16) Lise öğrencileridir.

Aynı öğretim yılında mevcut 15 Kur'an Kursu'ndan 12'sine (%80) ve toplam 712 öğrenciden 400'üne (%56,17) anket uygulanmıştır. Bunların 328'i kız ve 72'si ise erkek öğrencilerdir.

Anket sonuçlarının daha pratik ve sağlıklı bir biçimde değerlendirilmesi amacıyla, tablolar Eğitim Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Sayın Mustafa ERGÜN'ün gözetiminde bilgisayardan yararlanılarak çıkarılmış, dolayısıyla kişisel yanılgılar ortadan kaldırılmıştır.

11. BÖLÜM: SOSYAL BİR KURUM OLARAK DİN

"İlk insanla beraber var olan ve yaşayan bir gerçek" olarak din, tarihin her devrinde ve her toplumda fertlere hakim olmuş, kültürlerinin oluşmasında ve dini renkleri taşımasında önemli bir yer tutmuştur (5).

Toplumsal dayanışma, kaynaşma ve bütünleşmede düzenleyici rol oynayan dinin, bu olumlu katkıları yanında, toplumları olumsuz olarak da etkilediğini görmekteyiz. "Fakat dinin bu düzenleyici rolü, dinsel değer ve inançların toplumun diğer değer kalıplarına uygun olduğu sürece işleyebilmektedir. Aksi halde dinsel değer ve inançlar toplumda bölücü, parçalayıcı ve gelişimi engelleyici bir rol oynamaktadır" (6).

Din olgusu, ayrıca çok karmaşık bir yapı özelliği de göstermektedir. Gerek karmaşıklığı gerekse duygu ve değer alanları içerisinde yer almasından dolayı tanımlama, anlama ve yorumlama güçlüğü ortaya çıkmaktadır (7). Bu sebeple din, subjektif yorum ve anlayışlara açık bulunduğu kadar değişik tanımlarla ifade edilmiştir.

Nitekim, " Filozoflar dini kendi felsefi sistemlerine göre açıklamaya çalışırken, sosyologlar, tarihçiler ve sanatkarlar da kendi görüşlerine göre ayrı ayrı izahlar yapmışlardır. Teoloji bilgileri ise, salık oldukları dinlere göre farklı tarifler ve tefsirler ortaya sürmüşlerdir" (8).

(5) Pazarlı, O: Din Psikolojisi, s.31.

(6) Yücekök, A: Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-ekon.Tabanı,s.63.

(7) Berkay, F : Sosyoloji Dergisi, sayı:19-20, s.201.

(8) Pazarlı, O : a.g.e.,s.32.

Şimdiye kadar yüzden fazla din tanım yapılmışsa da, herkes tarafından kabul edilen bir tanıma henüz ulaşılamamıştır (9).

Bir yerde, bütün din veya inanç sistemlerini içine alabilecek bir tanım yapabilmek mümkün değildir (10).

Ancak bazı düşünürlerce yapılan din tanımları bize, bu sosyal müessesenin ne olduğu hakkında önemli bilgiler verebilecek; dinlerin ortak bazı özelliklerini, değişmeyen yanlarını tesbit etme imkanı sağlayabilecektir (11).

Dinin kelime anlamı ve bazı düşünürlerce yapılan kısa tanımları şunlardır:

"Din" kelimesinin latince karşılığı "religio"dur. Yapılan etimolojik çalışmalarda, "religio" nun iki kökten geldiği ve aşağıdaki anlamları taşıdığı ileri sürülmüştür. Birincisi, bir işin tekrar tekrar ve dikkatlice yapılması; ikincisi ise bağlamak anlamındadır (12).

Arapça'da ise din; ceza, yargı (13), Usûl, adet ve tutulan yol gibi manalar ifade etmektedir (14).

Durkheim, dini "kutsala inanan ve manevi bir birlik meydana getiren topluluğun belirli tören ve tapınmaları" (15) olarak tanımlamakta, M. Müller ise, "din, duyu organlarına ve akla rağmen

(9) Ergun, D. : 100 soruda Sosyoloji Elkitabı, s.198.

(10) Kurtkan, A: Din Sosyolojisi, s.8.

(11) Berkay, E: a.g.m., s.201.

(12) Taplamacioğlu, M: Din Sosyolojisi, s. 49.

(13) Fatiha Suresi, ayet:4

(14) Taplamacioğlu, M: Dinler Tarihi, s.11-12.

(15) A.g.e., s.27.

insanı sonsuzluğu kavramaya sevk eden zihni meleke ve kabiliyet-
tir " (16). demektedir.

Kent'a göre; "din, insanın bütün vazifelerinde ilahi em-
rin bilinmesi ve tanınmasıdır" (17).

A. Comte, "din, ferdi şahsiyetleri ve tabiatları tanzim
eden bir kuvvet olarak kabul edilmelidir" (18) demektedir.

R. Otto'ya göre ise, "din, insanın kutsal saydığı şeylerle
olan ilişkisidir" (19).

E.B.Tylor'da " din, manevi varlıklara inanmaktır" (20).

H. Spencer'de din, "tabiatüstü ve esrarlı kuvvetlerin varlı-
ğına inanmaktır" (21).

Frazer ise, dinî şöyle açıklamaktadır: "Tinsel(spirituel)
varlıklar, bilinçli varlıklar olduklarından, bu varlıklar ancak
bilinçle etkilenebilirler, yani onları sözle, duayla, yakarmayla,
kurbanlarla yumuşatmak gerekir. Omun için nerede kurban v.b. gibi
şeyler varsa, orada din vardır" (22).

Muhammed İkbâl ise din hakkında şöyle demektedir: " Din bir
felsefe şubesi değildir. O ne mahza tefekkür (ne sırf düşünce) ne
de ancak ameldir. Belki bütün insanın(insan-ı kâmilin), zât-ı küll'ün

(16) Pazarlı, O.:a.g.e., s.29-30.

(17) R.g.e.,s.29-30.

(18) A.g.e., s.29-30.

(19) Tümer, G. ve Küçük, A.: Dinler Tarihi, s.14.

(20) Masdûsî, A.A.: Yaşayan Dünya Dinleri, s.11.

(21) Kazancı, A., vd.: Dinî Bilgiler Ders Kitabı, s.5.

(22) Kösemihal, N.Ş.: Durkheim Sosyolojisi, s.101.

ifadesidir" (23).

A. Hamdi Akseki, dini "akıl sahibi guurlu insanları, kendi irade ve arzularıyla, bizatihi hayır olan şeylere sevk eden ilahî bir kanun" (24) olarak tanımlamaktadır.

İslam kelamı'nda ise din, Allah'ın koyduğu ve mensuplarını dünya ve ahirette kurtuluşa götüren inanış ve davranışlardan meydana gelen bir kurum olarak kabul edilmektedir (25).

2.1. Dinin Kaynağı Hakkında Bazı Görüşler

Dinin tanımı gibi, dinin kaynağı konusu da 19.yüzyılın son yarısında düşünürleri çok meşgul etmiş ve bu yüzden birçok teoriler ortaya atılmıştır (26). Bu konudaki düşünceler başlıca üç grupta toplanmaktadır: 1- Animizm(Ruhçuluk) 2-Naturizm(tabiatçılık) 3- Totemizm (totemcilik).

2.1.1. Animizm (Ruhçuluk)

Bu kuramın kurucusu İngiliz antropoloğu E.B.Tylor'dur. Tabiatın bütün varlıklarında insaninkine benzer ruhlar bulunduğunu öne süren bu teoriye göre din, insan ruhunun hareket noktası alın-

(23) Kurtkan, A.:a.g.e., s.3.

(24) Gürtaş, A.: Atatürk ve Din Eğitimi, s.134.

(25) Taplamacıoğlu, M.: Din Sosyolojisi, s.51.

(26) Pazarlı, O.: a.g.e., s.83.

masıyla doğmuştur (27). İyi ve Kötü ruhlar vardır. İyi ruhların yardımını sağlamak ve kötü olanların da şerrinden emin olmak dua yapmak, tören düzenlemek ve adaklar adamak gerekir. "dua, kurban ve adak, dinin temel öğeleridir" (28). Ruh fikri sebebiyle yapılan bu pratikler din düşüncesini doğurmuştur. Diğer bir ifade ile animizim, ilkel toplumların en eski dinidir.

2.1.2. Naturizm (tabiatçılık)

Bu teoriye göre insanlar, gök gürültüsü, yanardağ, yıldırım, fırtına, kasırga, karanlık, ay ve güneş tutulması, ateş, deniz ve ırmak gibi büyük tabiat olayları karşısında hayret, hayranlık, korku ve saygı duymuşlar ve onları tanrı edinerek tapınmaya başlamışlardır. Naturizm'e göre asıl din buradan doğmuştur.

Dinin kaynağını tabiat kuvvetlerinde arayan bu görüşün asıl temsilcilerinden biri Max Müller'dir (29). Onun bu konudaki görüşlerini şöyle özetleyebiliriz:

Dünyada gözlerini açan insanoğlunun ilk karşılaşarak dikkatini çeken hareketler, şüphesiz tabii olaylardır. Dehşet ve hayranlıkla gözlediği, manasını ve nedenini anlayamadığı bu olaylar, ilkel insan için korkulu ve esrarlı harikalar olmuştur. Tabiatın bu manzaraları ruhlarda din fikrini uyandırmıştır. Zamanla insanlar, olağanüstü olaylarla dolu bu alemdaki varlıkları tabii karşılamaya başlamışlardır.

(27) Hancıoğlu, O.: Felsefe Sözlüğü, s.85.

(28) Hancıoğlu, O.: Toplum Bilim Sözlüğü, s.60.

(29) Bolay, S.H.: Felsefî Doktrinler Sözlüğü, s.199.

2.1.3. Totemizm (totemcilik)

"Durkheim'a göre kutsallık ne rüyadan, insandan, ne de doğadan gelir. Kaynağı büsbütün başıdadır. Bu kaynak totemciliktir"(30).

Totem, klanların kendinden geldiklerini sandıkları hayvan, bitki veya cansıza verilen bir addır (31). En ilkel topluluk olarak kabul edilen klanın üyeleri, bu totem ile aralarında bir akrabalık olduğunu sanırlar. Her klanı diğerlerinden ayıran ayrı bir totemi bulunur. Aynı klandaki kişiler, birbirlerini akraba olarak görürler. Başka bir deyişle klan, büyük bir aile olarak fonksiyon görmektedir.

Totemizm, ana tarafından akrabalık, dış evlenme, totem inancı, ortaklaşa mülk v.s. gibi niteliklerle karakterize edilir. Her klanın totemi kutsal olduğu gibi, klan üyeleri de kutsaldır. bu yüzden aralarında evlilik yasaktır.

Bazı din tarihçileri, totemizm'in animizm den kaynaklandığını da iddia etmişlerdir (32).

"İngiliz filozofu H. Spencer de dinin başlangıcının korku sonucu atalara tapınma olduğunu düşündü" (33).

J.G. Frazer, dinin büyüden kaynaklandığını ve Levy Bruhl ise din ve büyüün bir kökün iki ayrı kolu olduğunu ileri sürmüşlerdir(34).

(30) Kösemihal, N.Ş.: a.g.e., s.112.

(31) Aydın, M. ve Cilacı, O.: Dinler Tarihi, s.25.

(32) Şeybe, A.Kadir: Çağdaş Dünya Dinleri, s.26.

(33) Tümer, G. ve Küçük, A.: a,g.e., s.23.

(34) Kösemihal, N.Ş.: Sosyoloji Tarihi, s. 272.

"Fakat yüzyılımızın başlarından itibaren yine tarih ve antropolojiye dayanarak dinlerin totemcilik ve puta tapmaktan doğmadığı, tersine olarak dinin ilk kaynağının tek varlığa inanmak olduğu fikri kuvvet buldu" (35).

İngiliz Andrew Lang, dinlerin temeli olan Allah fikrinin insanın zihninde önceden bulunduğunu, politeizm, fetişizm v.b. şekillerin ilk dinlerdeki tek tanrı düşüncesinin bozulmuş şekli olduğunu belirtmiştir. Yine, Fransa'da Pinard de la Boullage ile Almanya'da Wilhelm Schmidt, yaptıkları araştırma sonucunda ilkel kavimlerde "tektanrı" inancının bulunduğunu ileri sürmüşlerdir (36).

2.2. Din ve Toplum

Din ve toplum ilişkisi konusunda genellikle iki farklı görüş bulunmaktadır : Bunlardan birisi, dinin toplumu belirlediğini, sosyal yapıyı oluşturduğunu ileri sürerken ikinci görüş ise aksine olarak sosyal yapının ve çevrenin dini ortaya çıkardığını savunur.

Din ve toplumun karşılıklı etkileri konusuna değinen bir çok yazarlar arasında birisi de, Protestanlık'ın Kapitalizm'in gelişmesi için olumlu bir ortam hazırladığını ileri süren Max Weber'dir. Buna karşılık, Karl Marx ve Engels ise "dinin insan yapısı olduğunu, insanın doğa ile mücadelesinde açıklayamadığı bir takım olguları doğaüstü bir yaratığın ürününe mal ettiğini, sömürülen sınıfların elinde dinin bir bayrak ya da bir parola" olduğu düşüncesindedirler (37).

(35)Pazarlı,O.: a.g.e.,s.85-86.

(36)Demirci,K.: Dinlerin Dejenerasyonu,s.15-16.

(37)Yücekök,A.:a.g.e.,s.59.

Bu ikinci görüşü savunanlar, dini ilgili kültür çevresindeki mevcut sosyal ilişkilerle izah etmeye çalışırlar. Bunlara göre, ekonomik ve sosyal şartlar, üretim ilişkileri v.s. bütün kültürel yapı üzerinde aktif rol oynar ve onların oluşmasına neden olur. Hukuk, san'at, edebiyat v.b. gibi, din de sosyal münasebetlerin bir sonucudur.

Bu konuda Hans Freyer şöyle demektedir : "Tarihi materyalizm dini, ahlaki emirleri dini tasavvurlarının muhtevası ile bir bütün olarak, sırf sosyolojik açıdan izah etmek iddiasındadır. Böylece dinin kültür hayatımızdaki mistakil mevcudiyet ve mevki inkar edilmiş olur. Bu müfrit şekli ile mezkur iddianın isbatına imkan olmadığı aşikârdır "(38).

Bu görüşlerin her biri iki fenomenden sadece birine önem vermekte, birini esas kabul etmektedir. Halbuki modern sosyolojinin karakteristik vasfı, çok sebepli izahlara geçmesidir. "Çünkü sosyal realite, tek bir faktörün değil, birden fazla faktörlerin değişken olarak rol oynadıkları bir realitedir"(39). Öyle ise, din ve toplum da tek yönlü değil, karşılıklı olarak etkileşim halinde bulunmaktadır. Bu etkileşimi şu şekilde inceliyoruz:

2.2.1. Dinin Toplum Üzerindeki Etkisi

H.Freyer, dinin iktisat, san'at, hukuk, ahlâk, eğitim v.b.gibi

(38) Freyer, H. : Din Sosyolojisi, s.65.

(39) Kurtkan, A. : Sosyoloji, s.33.

sadece kültürün bir parçası olmayacağını, dinin onlardan farklı bir niteliğe sahip bulunduğunu ve bunların hepsinin üzerinde önemli bir rol oynadığını belirtmekte ve şöyle demektedir; " ... her kültür sahası kendine has bir mevzu ve muhtevaya sahip olmakla diğerlerinden ayrılmakta iken, din bütün kültür sahalarına gamil bulunmaktadır"(40).

Bu sebeple, kişilerin kültürel tavır ve hareketlerinden, onların hangi dine mensup olduğunu bulmak bile mümkün olabilmektedir. Çünkü din sadece bir düşünce ve bir tasavvur meselesi değildir. Aynı zamanda dışa akseden bir davranış ve eylem olarak da kendini belirtmektedir.

Fertler, din dışındaki kültürel sahalara sadece belirli ölçülerde, belirli zaman ve şartlarda iştirak etmektedir. İktisadi hayata fert bir alıcı veya satıcı sıfatıyla katılırken bir dine inanan kimse, o dinin hayatın her safhasıyla ilgili olan kurallarına uymaya, ayin ve törenleri yerine getirmeye çalışır. Kısaca din, insanı doğumdan ölüme kadar, günlük yaşantısının her anında bir takım kuralları yapmaya icbar eder (41), ferdin sosyal davranışlarını etkiler. Din, aile yapısı üzerinde de etkindir. Daha çok şekli olmak üzere aile ocağındaki kültürde kendini gösterir. Aile reisi aynı zamanda kült birliğinin de başıdır. Gerek ataerkil ve gerek anaerkil ailedeki ilişkiler, dinin etkisi altında gelişirler. Totemin kutsiyet kazanması ile aile kültüründen totem grup kültürüne bir geçiş olmaya başlamıştır.

Din köy, şehir ve bölgeler üzerinde de etkili olmakta bunların gerek meydana gelmesinde, gerek büyümesinde önemli bir yer

(40) Freyer, H.: a,g,e, s.75.

(41) Freyer, H.: a.g.e.,s.78.

tutmaktadır. Genel olarak insanların ortak bir kült etrafında toplanmasıyla oluşan bu yerler, zamanla daha da büyüyerek kutsal merkezler (Mekke, Roma v.b.) haline daha çok dini etkenler sonucu gelmişlerdir.

Öte yandan din çeşitli amaçlara hizmet için kurulmuş dernek, mesleki kuruluşlar v.b. gibi kurum ve kuruluşlarla toplumsal örgütlenmenin en gelişmiş biçimi olan devlet üzerinde de etkili olmaktadır. Çok çeşitli biçimlerde devleti (hukuk, fiiliyat, şekil ve muhteva bakımından) etkilemektedir. Nitekim özellikle ilkel topluluklarda hükümdar ilahlara, ruhanî krallara ve aziz liderlere rastlanmaktadır (42).

Bunlar yanında, din daha geniş çapta olmak üzere, kültür, bilim, san'at ve medeniyet üzerinde de etkili olmakta, toplumların birçok karakterlerinin, sosyal yaşantılarının, dünya görüş ve anlayışlarının dinî izler taşıdığı görülmektedir (43).

Nihayet dinin ekonomik gelişme ve zihniyetler üzerindeki etkisini de belirtmek gerekmektedir. Nitekim M. Weber, din sadece mensubunun tabiata karşı olan düşüncesini değil, aynı zamanda evlilik, aile, iş ve meslek, iktisat ve devlet gibi bir takım sosyal olaylara karşı olan tutum, davranış ve zihniyetini de etkilediğini belirtmiş, " iktisadî ahlâk" mefhumunun sadece aile, hukuk, eğitim, devlet v.b. de içine aldığını göstermiştir (44).

(42) Wach, J.: Din Sosyolojisine Giriş, s.19-22.

(43) Taplamacıoğlu, M.: Din Sosyoloğisi, s.97-100.

(44) Freyer, H.: a.g.e., s.71-72.

Din ve kapitalizm arasında bir ilgi kurmaya çalışan M. Weber bilindiği gibi, dinsel fikirlerin kapitalist gelişmeyi ne ölçüde etkilediğini araştırmıştır. Reformasyon hareketi sonucu bağımsızlığına kavuşan Hristiyanlık, özellikle bunun belli bazı türleri, diğer dinlere kıyasla kapitalizmin gelişmesi için daha elverişli olduğu görüşünü savunmaktadır. Ona göre yeni Protestan mezhebindeki değer ve inançlar, toplumu kapitalist bir aşamaya götürmeye olumlu bir ortam sağlamıştır (45).

2.2.2. Toplunun Din üzerindeki Etkisi

Toplunun dini oluşturduğu, sistemaktik araştırmalara rağmen tam manasıyla tesbit ve isbat edilmiş olmakla beraber, bir hayli büyük olduğu anlaşılmaktadır. Sanıldığı gibi, toplumun din üzerindeki etkisi ilk defa Marx ekolu tarafından vurgulanmış değildir. Herder'in yolunda yürüyen tarihi ekol, bu alanda önemli tesbitler yapmıştır (46).

Dinin toplumun eseri olduğunu ileri sürenler, dini alanlardaki değişmeler ile ekonomik örgütlenme biçimleri ve ekonomik kuramlar arasındaki bağlantıyı incelemekte ve ekonomik alt yapıda oluşan değişmelerin, ister istemez, dinsel görüşleri etkilediğini ve değiştirdiğini savunmaktadırlar. Bir başka deyişle, ekonomik değişmelere paralel olarak dinsel görüşlerde de değişmeler olmaktadır(47).

(45) Yücekök, A.:a.g.e., s.60.

(46) Wach, J.:a.g.e., s.33.

(47) Yücekök, A.:a.g.e., s.64-72.

Bu görüşü kabul edenler ayrıca, dinlerin çıkmış oldukları toplumsal ve tabii çevreden soyutlanamadığını, bir din incelenirken o dinin kurucusunun, liderinin gözününe alınması gerektiğini ileri sürmekte ve dinî bir liderin yetişmiş olduğu kültürel çevreden ilgisiz kalamayacağı ve yaptığı yeniliklerde, bazı geleneklerin sınırları içerisinde kalmak zorunda olacağı iddia edilmektedir.

Ayrıca, bazı dinlerde çevrenin tesir ve izlerini bulmak da mümkün olmaktadır.

Denizci milletlerin tanrılarına deniz ve gemi ile ilgili çalışma ve nitelikler izafe etmeleri ve sami dinlerden bir çoğunun göçebelerin yakıcı güneşin tesirinden uzak olarak kolay ve rahatça dolaşmak için gecenin serinliğini seğmelerinden dolayı ay tanrısına önem vermiş olmaları örnek gösterilmektedir. Öte yandan babasahlık (patriarcal) esasına göre teşkilatlanmış toplumlarda erkek tanrılara önem verildiği, anasahlık (matriarcal) esasına göre teşkilat kurmuş topluluklarda da kadın tanrıların üstün bir yere sahip oldukları ileri sürülen örnekler arasında yer almaktadır (48).

(48) Taplamacıoğlu, M.: a.g.e., s.93-95.

111. BÖLÜM: DİNİ EĞİTİM KURUMLARI

İslam Dini'nin ortaya çıktığı zamanlarda, dünyada okuma-yazma bilenlerin sayısı çok azdı. Aynı durum Arabistan için de söz konusu idi. İslam'dan önce Arabistan da sistemli bir eğitim-Öğretim faaliyeti yoktu. Belirli sayıda kişiler ancak okuyup yazabiliyordu. Mevcut bir dini kitapları da bulunmuyordu. "Eğitim ve öğretim daha çok hafıza ve sözlü bir geleneğe dayanıyordu " (49).

İslam'dan önce yazılı bir metine sahip olmayan Araplar, İslam'ın gelişi ile yazılı bir kaynağa sahip olmuş oluyorlardı. Ayrıca ilk devirlerde Arabistan da düzenli bir eğitim sisteminin uygulandığı resmi eğitim ve öğretim yerleri mevcut değildir. Eğitim ferdi çabalarla sürdürülmekteydi. Bu işin devletçe ele alınması daha çok sonraki dönemlerde olmuştur (50).

Dini eğitim kurumlarını üç grupta toplayarak inceleyebiliriz:

3.1. Medreselerin Açılmasından Önceki Öğretim Yerleri

3.1.1. Küttab: Okuma-Yazma Öğretimi Yapan Mektebler

"Yazı yazma yeri " olarak bilinen küttab sayesinde okuma-yazma yayılmaya başlamıştır. Ancak bu yayılma yavaş bir şekilde seyreliyordu. Çünkü İslam zuhur ettiği sırada, Kureyşlilerden

(49) Bayraktar, M.E: İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri, s.83.

(50) Dağ, M. ve R.Öymen, H.: İslam Eğitim Tarihi, s.65.

okuma-yazma bilenlerin sayısı sadece onyediydi idi . Fakat İslamiyet halkı okuma-yazmaya teşvik ediyordu.

İslam'da okuma-yazma amacıyla yapılan öğretim, bizzat öğretmenlerin evlerinde yapılıyordu. Çoğu zaman evlerinin bir odasını bu iş için tahsis ediyorlardı. Bu çeşit mektebler, K. Kerim ve İslam Dini'nin esaslarının öğretildiği diğer mekteplerden tamamen farklıydılar. Buralarda sadece okuma-yazma ancak öğretilabiliyordu. Bundan dolayı, küttablar, ilköğretim kuruluşları olarak bilinir.

Önceleri sadece yazı okulları olan küttablar, Kur'an ve dinin öğretildiği başka bir kuttapla bir müddet yanyana devam etmişlerdir. Böylece İslam'ın ilk devirlerinde iki tür küttap'tan bahsetmek mümkün olur: a) Okuma-yazmanın öğretildiği küttablar b) Kur'an ve din eğitiminin verildiği küttablar (51).

Küttap bazan mescitlerin yakınında yer alırken bazan da mescitlerden uzakta bulunurdu. Çocukların adabına uymayacakları düşüncesiyle küttablar cami içerisinde yer almazdı. Yapısı bakımından sade, basit ve gösterişsiz yerler olan küttabların bazan bir dükkanın veya bir evin adasından ibaret olduğu görülmektedir.

Küttablarda eğitim ve öğretim işleri ile uğraşan öğretmenlere ücret verilirdi ve genel olarak bir öğretmeni bulunan küttabların bazen birden fazla öğretmeni olduğu da görülebilirdi. Buralarda Kur'an, ibadet, yazı, okuma, sarf, nahv, arapça vb. dersler okutulurdu.

Küttablarda okuma-yazma öğrenen çocuklar, daha sonra K. Kerim ve dini bilgilerin öğretildiği "mekteb"lere giderlerdi.

(51) Dağ, M. ve R. Öymen, H.: a.g.e., s.65.

Bu durum, mekteplere de küttab ismi verilmesine neden olmuş ve bu isim her iki kurumu ifade eder duruma gelmiştir. Her ne kadar aynı isimle anılmış olsa da, bu iki kurum birbirinden farklı özellikler taşıyorlardı. Bu yüzden mektepleri ayrı incelemek daha yerinde olur(52).

3.1.2. Kur'an ve İslam dini Esaslarının Öğretildiği Mektebler

Bu mektebler İslamın ilk defirlerinde değil, zamanla ortaya çıkmışlardır. İslam'ın ilk yıllarında çocuklar, K.Kerim'i babalarından, yakınlarından yada özel öğretmenlerden öğreniyorlardı. Öğretim için tahsis edilmiş binalar mevcut değildi. Öğretim gelışı güzel yerlerde sürdürülmekte idi. Okuma bilen bir kimse, okumak isteyenleri etrafında toplar, bir hurma ağacı altında, çadırdaki veya herhangi bir şahsın evinde ders verirdi.

Abbassiler devri, okulların sistemleştirilmesi bakımından İslam eğitiminde önemli yer tutar. Bu devrede ilk öğretim hizmeti gören mekteplerden sıkça söz edilmeye başlanır. Mekteb, başta büyük şehirler olmak üzere en küçük köylere kadar yayılmıştır.

Mekteb faaliyeti önce çocuklarını eğitmek isteyen hükümdar saraylarında başlamıştır. Öğretmenler, derslerini genellikle mes-cidlerde ve ona bitişik odalarda yapmışlardır. Bunlar yanında, mes-cidlerde tamamen bağımsız müstakil mektehlere de rastlamaktayız (53).

(52) Çelebi, A.: İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi, s.38.

(53) Dağ, M. ve R. Öymen, H.: a,g,e.,s.70.

3.1.3. Saraylarda İlköğretim

İslam devletinin hızlı gelişimi bazı ihtiyaçları doğurmuştur. Yeni oluşan idarî ve siyasi yapı meselelerin çözümü için prens ve yüksek devlet memurlarının yetiştirilmesini zaruri kılmıştır.

Emeviler devrinde eğitim sahasında iki önemli adım atılmıştır. Birincisi, resmî dilin arapça olması, Rumca ve Farsca bilen katipler yerine Arapça bilenlerin alınması. İkincisi, prens ve yüksek devlet memurlarının yetiştirilmesi için saray okullarının açılmasıdır. Bu devirde açılan saray okulları ile ileri adımlar atılmıştır.

Halife ve devlet büyükleri, kendi çocuklarının eğitim ve öğretimine büyük bir önem vermişler ve bu iş için saraylarda öğretmenler bulundurarak ders yaptırmışlardır. Saraylarda uygulanacak programın hazırlanması ya bizzat öğrenci babaları tarafından ya da ilgili öğretmenlerle birlikte yapıldı. Eğitimi idare eden kişiye, ahlaki ve zihni kabiliyetleri çocuklara vermeye çalışan anlamında "müeddip" denilmekteydi. Müeddiplere sarayda ikâmet etmesi için yer temin edilirdi (54).

Öğrenciler bu okullarda, çocukluk yaşını geçirinceye ve küttab öğrencileri seviyesine gelinceye kadar ders görürlerdi. Eğitimde belirli bir mesleğe hazırlama imkanını vermesi açısından saray okullarındaki eğitim, diğer küttab ve mescitlerde yapılan eğitimden farklıydı.

(54) Çelebi, A.: a.g.e., s.49.

3.1.4. Kitapçı Dükkânları

İslam dünyasında eğitim faaliyetlerinin kısa bir zaman içerisinde hızlı bir gelişme göstermesinin nedenlerinden biri, belki de en önemlisi, ucuz kâğıt imal etme yollarının öğrenilmesi ve kâğıt endüstrisinin kurulmasıdır. İlk kâğıt imalathaneler Türkler tarafından kurularak kâğıdın müslümanlarca tanınmasına neden olmuşlardır. Bunun sonucu olarak yeni bir meslek, kitap ve kâğıt satıcıları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bilginler kitapçı dükkânlarında toplanıyorlar, ilmi çalışmalar yapıyorlardı. Kitapçı dükkânları Bağdat, Kurtuba, Kahire gibi önemli şehirlerde hızla gelişmiştir. Kendileride bilgin olan kitapçılar, diğer bilginleri de çekerek bilimsel tartışmaların oluşmasına neden olmuşlardır. Kitaplar öğrenciler için pahalı sayıldığı için genellikle dersler defterlere yazdırılarak işlenirdi. Yazma işi beraberinde İslam dünyasında önemli olan "hattatlık" san'atının doğmasına neden olmuştur.

Kitapçı dükkânları, esasında ticari maksatla açılmış yerlerdi. Zamanla buraların kültürel alış-verişin yapıldığı, ilmi sohbetlerin olduğu yerler haline geldiklerini görüyoruz. Bu dükkânlar da hergün toplantılar yapılabilmekteydi.

Kitapçı dükkânları, Abbasi devletinin kuruluş devründe ortaya çıkmışlardır. Sonraları İslam aleminin çeşitli şehir ve belde-lerine yayılmıştır. Zamanla her şehirde ve hatta her mahallede kitapçı dükkânları bulunur olmuştur (55).

Kitap satıcıları sadece kâr amacı güden kişiler değildirler.

(55) Çelebi, A.: a.g.e., s.54.

Aynı zamanda okumayı, incelemeyi ve ilim sahiplerini seven kültür-
l , bilgili ve dolayısıyla çevresinde bilinen kimselerdi. zamanla
kitapçı dükkânları,   renci ve ilim adamlarının m nak  a, inceleme
ve araştırma yapmak üzere dol p bo aldı ı yerler halini aldı.

Bu kültürel çalışmalar, kitapçılar dışındaki diğer alı -veri  yer-
lerinin de etkisi altına almıştır (56).

3.1.5. Ulema Evleri

Mescitler kurulmadan önce evler de eğitim ve   retim faali-
yetlerinde önemli bir yer tutmuşlardır. Mescitlerin yapımı ile evle-
rin eğitim ve   retimdeki fonksiyonu tamamen ortadan kalkmamı tır.
Az da olsa bu geleneksel eğitim sürdürülmüş, diğer yerlerde yapılan
eğitimi tamamlayıcı ve destekleyici bir rol oynamıştır (57).

Evler, genel olarak herkese açık tutulabilen yerler değil-
dir. Ancak  zel hallerde ve mecburiyet karşısında bazı alimlerin
evlerinde dersler yapılmıştır. İslam'ın ilk devirlerinde, henüz
mescitlerin bulunmadığı zamanlarda, eğitim ve   retim evlerde ya-
pılmaktaydı.

Eğitim ve öğretimde kullanılmış önemli evlerden birisi,
İbn Sina'nın evidir. Bu  nl  bilgin, gündüzün diğer i lerle u ra mı ,
akşamları ise eğitim ve   retim ile ilgilenmiştir. " Evinde büyük
bir topluluğa"  ifa" dan ve "Kan n" dan parçalar okumuştur" (58).

(56) A.g.e., s.57.

(57) Da . M. ve R.  ymen, H.: a.g.e., s.86.

(58) A.g.e., s.87.

İmam-ı Gazali de aynı şekilde evinde dersler vermiş, öğrenciler yetiştirmiştir.

Evlerde yapılan bu toplantılara "ilim meclisleri" veya "edep meclisleri" denilmekteydi.

3.1.6. Edebiyat Salonları

Edebiyat salonlarındaki meclisler, ulemanın evlerinde yapılan toplantıların, halifeler ve onların bilgin arkadaşları tarafından daha geliştirilerek resmileştirilmiş bir şeklini ifade eder. Bu meclisler, dört halife zamanında başlayan, özellikle idarî meselelerin görüşüldüğü "meşveret" meclislerinin bir devamı sayılabilir.

Emeviler devrinde ortaya çıkan edebiyat salonları, Abbasi-ler zamanında gelişip yaygınlaşmış ve sadece halife değil, vezirlerin saraylarında da yapılmaya başlanmıştır.

Harun'ur- Reşit devrinden itibaren bu tür toplantılar önem kazanmaya başlamıştır. Harun'ur-Reşid'in bulunduğu toplantılarda şairler, edebiyatçılar, fakihler v.b. arasında münazara, münakaşa ve yarışmalar tertib edilirdi (59).

Selçuklu hükümdarı Nizam'ul-Mülk zamanında da böyle münazaraların yapıldığını görmekteyiz.

Edebiyat salonlarının kendine has bazı özel kuralları bulunmaktaydı. Salon çok güzel süslenirdi. Salona her isteyen kabul edilmezdi. Belirli seviyeden insanlar girebilirdi. Giriş için belirli bir saati bulunur, herkes bu zaman cetveline uymak zorundaydı.

(59) Çelebi, A.: a.g.e., s.74.

Halife gelmeden toplantı başlamazdı. Toplantının dağılması, halifenin isteğine bağlıydı. Toplantıya iştirak edenlerin kılık-Kıyafeti düzgün, güzel koku sürünmüş olmalıydılar. Kimse kimsenin yerine oturmazdı herkesin yeri belliydi.

Belirli vakitlerde yapılan bu meclisler, sadece halifelere has değildi. Vezirler ve diğer devlet büyüklerinin konaklarında da yapılırdı. Çok güzel bir şekilde donatılıp süslenen bu salonlarda devrin kültürüne uygun edebiyat, fen v.b. ilimler tartışılıyordu.

3.1.7. Padiye (Çöl)

Çölün bir eğitim merkezi olarak kullanılması ve göçebe (bedevi) araplardan yararlanılması, Arapçanın bir bilim ve kültür dili haline gelmesiyle yakından ilgilidir. Sanat etkinliklerinin yerine getirilebilmesi öncelikle hatasız, düzgün bir arapça bilmeyi gerektiriyordu.

İslam'ın yaygınlaşması ile diğer milletlerle ilişkiler artmaya başladı. Arap olmayan gruplar da İslam devleti içerisinde yer almaya başladılar. Bunlar arapçaya bazı yanlış kelimeler sızdırmışlar ve dilin bozulmasına sebebiyet vermişlerdi. Ticarî seyahatler, hac için yapılan ziyaretler, yabancı kadınlarla evlenme v.b. gibi etkenler de arapçanın bozulmasına olumsuz etkide bulunmuşlardır. İslam imparatorluğunun merkezleri olan Medine, Şam, Bağdat her taraftan insanların akın ettiği yerler haline geldi. Arapçayı sonradan öğrenenler bu dile tam anlamıyla vakıf olamıyorlardı. Hatalı ve yanlış bir şekilde ancak kullanabiliyorlardı. Böylece arap dili bozularak melez bir dil haline geldi. Yabancılar tarafından arapçada yapılan hataların araplarca da yapıldığı görülmeye başlandı.

Zamanla bu hatalı kullanım, cahil tabakayı aşarak kültürlü kesimi de etkisi altına almaya başladı.

Araplarlayabancıların karıştığı bölgelerde dil hataları olduğu sıralarda, yabancıları kendine çekmeyen çölde dil, bozulmadan saf bir şekilde duruyordu. Bu sebeple göçebeler, dili en iyi konuşan kimseler olarak kalmışlardır. Göçebeler bu fırsatı değerlendirerek köy ve kasabalarda halka dil öğretmeye başladılar. Göçebelerin bir kısmı şehire gelerek dil öğretmenliğini meslek haline getirdiler.

Kufe ve Basra gibi şehirler dil çalışmalarının merkezi haline gelmişti. İslam'a yeni girenler buralara gelerek dil öğreniyorlardı. Arapçayı saf bir şekilde öğrenmek isteyenlerin bir kısmı şehirlere gelen göçebelerden ders alıyorlardı. Bir kısmı ise daha iyi bir dil öğrenimi için yurtlarını terkederek çöle göç ediyorlardı. Bu yüzden çölleri de dil öğrenimi veren okullar olarak kabul etmek mümkündür (60).

Halifeler çocuklarının öz Arapça öğrenmeleri için Suriye çölüne göndermişlerdir.

Göçebelerin bir kısmı, yaptıkları öğretmenlik mesleğinde ilerlemişler, halka şiir ve Arap tarihi hakkında parçalar okumuşlar ve bu sayede ünlü simalar haline gelmişlerdir (61).

(60) Dağ, M. ve R. Öymen, H.: a.g.e., s.98.

(61) A.g.e., s.99.

3.1.8. Mescid

Ortaya çıktıkları andan itibaren eğitim ve öğretimde önemli bir yere sahip olduklarını gördüğümüz mescitlerde, devamlı ders "halakaları" teşkil edilmiş ve çeşitli dersler yapıla gelmiştir. Cami veya mescitlerde bir ilmi öğrenmek amacıyla, bir öğretmenin etrafında toplanan öğrencilere "halaka", bu öğretim usûlüne de "halaka-i tedris" denirdi. Halakalar, genellikle ders veren öğretmenin adı ile isimlendirilirdi (62).

İslam'ın ilk yıllarında mescitler birçok görevi üstlenmiş bulunuyordu. İbadet yeri olduğu kadar, ders yapıldığından bir okul vazifesi de görüyordu. Bunlardan başka, her türlü idari, askerî ve siyasî meselelerin görüşülüp tartışılarak karara bağlandığı bir meclis görevini yürütüyordu.

Zamanla toplumun büyüyüp gelişmesi ile camiler, yapmakta oldukları bu eğitsel faaliyetleri yerine getirmekte güçlüklerle karşılaşmışlardır. Aynı anda birçok halakada yapılan derslerde sesler birbirine karışarak anlaşılmayı zorlaştırmıştır. Bunun yanında yapılan bu dersler, mescitlerde ibadet edenleri de rahatsız etmeye, sukûneti bozmaya başlamıştır. Bunlar gibi birçok nedenler müslümanları mescitler dışında eğitim yapma yolları aramaya teşvik etmiştir. Cami dışındaki diğer kurumların eğitim ve öğretimde yer alması camilerin bu görevini hafifletmiştir.

Medine'de yapılmış olan mescid-i Nebevi'nin islam eğitim tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu mescit'in kuzey du-

(62). Bayraktar, M.F.: a.g.e., s.94.

varında, yerden biraz yüksekçe, üstü hurma dalları ile örtülü bir bölüm yaptırılmıştı ki buraya "suffe" denilmekteydi. Burası, islam'ın ilk üniversitesi idi. "Artık suffenin yapılması ile islam eğitimi yeni bir şekle bürüyor, bir okul hayatı bağlıyordu. Suffe nin diğer önemli bir özelliği "yatılı" oluydu. Burada öğrencilerin bütün ihtiyaçları karşılanıyor ve gece de burada yatıyorlardı.

3.2. Medreseler

Mescitlerde halaka şeklinde yapılan eğitime ilgi gittikçe büyümüş, aynı mescit içinde birçok halaka meydana getirilmeye başlanmıştır. Halakalarda aynı anda yapılan ders esnasında sesler birbirine karışıyor, anlaşılmayı zorlaştırıyordu. Öte yandan mescitlerdeki bu yoğun eğitsel faaliyetler, ibadet edenleri de rahatsız ediyor, caminin sukûnetini bozuyordu. Özellikle kelim gibi bazı derslerin tartışmalı bir şekilde işlenmesine ihtiyaç vardı. Ayrıca çocukların camilerde ders görmesi de, gerek caminin temizlik ve düzenini ve gerekse sessizlik kuralını bozan bir başka nedendi.

Bunun gibi birçok mahzurlardan dolayı, eğitim ve öğretim için cami ve mescitler dışında yerler aranmaya başlanmıştır. İlk planda çözüm olarak bazı cami ve mescitler, sadece cuma namazlarına tahsis edilmiş, diğer vakitlerde ise devamlı ders yapılmıştır. Fakat bu durum da problemi halledemeyince, "medrese" adıyla eğitim ve öğretim için müstakıl yerlerin yapımına geçilmiştir.

Eğer yapılan medrese camiden uzakta ise, medrese içinde veya bitişğinde ibadet için bir cami yapılıyordu. Bunlara "cami-

li medrese" denilmektedir. Herhangi bir camiye bitişik olarak inşa edilen medreselere de "medreseli cami" adı verilmektedir (63).

Kişilere gerçek din öğretilirse, yanlış ve sapık fikirlere kapılmaları önlenmiş olacağı düşüncesi, medreselerin kuruluş amaçlarından biridir (64).

Medrese kelimesi ilk olarak 9. asırda kullanılmıştır. Fakat medresenin resmî bir hüviyet kazanması, devlet tarafından yaptırılması, destek görmesi 10.asırda Karahanlılar zamanında olmuştur. Bazı islam tarihçileri medresenin ilk kurucusunun Alp Arslan ve Melikşah'a vezirlik yapan Nizam'ul-Mülk'ün olabileceğini kuvvetle ileri sürmektedirler. Bu vezirin kurmuş olduğu ve kendi adıyla anılan "Nizamiye Medreseleri" çok şöhet bulmuşlardır (65).

Bazı tarihçiler ise, aksine N. Mülk'ten önce de medreselerin bulunduğunu iddia etmektedirler. Bu sebeple medresenin kesin bir başlangıç tarihini vermek güçleşmektedir (66).

N. Mülk, medreseleri kurarken gelecek nesli, sünni inançlarına göre yetiştirmeyi düşünüyordu. Bağdat, Nişabur, Belh, Basra, Musul gibi yerlerde Nizamiye Medreseleri açılmıştır. N. Mülk, nerede bir ilim adamı görürse, oraya medrese yaptırıyordu (67).

(63) Atay, H.: Osmanlılarda Yüksek Din Eğitim, s.31.

(64) Çelebi, A.: a.g.e., s.112.

(65) Dağ, M. ve R. Öymen, H.: a.g.e., s.119-120.

(66) Bayraktar, M.F.: a.g.e., s. 102-103.

(67) Dağ, M. ve R. Öymen, H.: a.g.e., s.125.

Zamanla sayıları çoğalan medreseler, köylere kadar yayılmaya başladılar.

N. Mülk tarafından inşa edilen Nizamiye Medreseleri, islam ülkesinde öğretim birliğini sağlamayı amaç edinir (68). Bu sebeple bu medreseleri resmi medrese olarak kabul etmek gerekir. Bir medresenin resmî olması, belirli bir gaye ve programa göre hareket etmesi ve mezunlarına belirli bir vazife vermesi gibi şartlara bağlıdır. Devlet adamları tarafından yaptırılmış olsa bile, bu amaçları taşımayan bir medreseyi özel medrese olarak görmek gerekir.

Camilerden sonra yetişkinlerin eğitim ve öğretimi için tahsis edilen kurumların ilk örneklerine Abbasiler zamanında rastlıyoruz. Abbasi halifesi Me'mun tarafından Bağdat'ta Beytu'l-Hikme kurulmuştu. Genel anlamda herkese açık ilk okuma ve daha doğrusu araştırma enstitüsü olarak kabul edebileceğimiz B. Hikme, çok geniş bir öğretim sitesi niteliğindedir. Bundan önce "medrese" kelimesi geçmiyor. Öyle ise B. Hikme'yi ilk medrese olarak kabul edebiliriz (69)

B. Hikme'de akli ilimler okunuyor, yazılıyor ve tercüme ediliyordu. Camide ise K.Kerim ve Fıkıh gibi dersler veriliyordu. Camideki dersler halka ve herkese açıktır. B. Hikme'de de dersler camide olduğu gibi umuma açıktır. Fakat medreselerde belirli bir amaç için öğretim yapılmaktadır. Gerek öğretmenler ve gerekse öğrenciler için belirli şartlar aranıyor.

(68) Atay, H.: a.g.e., s.31.

(69) A, g.e., s. 30.

Medreselerin doğuşuna B.Hikme'nin büyük katkıları olmuştur.

Mescitlerin islam alemine çabuk yayılması gibi, medreselerde sur'atle yayılmışlardır. 1066'da N. Mülk ile başlayan bu faaliyet, her yerde hızla devam etmiş, kasaba ve köylere kadar her tarafa kurulmuşlardır. Bazı devlet adamları kendi adına medreseler yaptırmışlardır. Bilhassa Osmanlılar zamanında medreselerin çok geliştiğini görmekteyiz. Fatih devrinde kurulan "Sanh-ı Seman" adlı medreselerin her birinde farklı dersler okutulmaktaydı.

Nizamiye, Fatih ve Süleymaniye gibi medreseler birer külliye (üniversite) halinde bulunuyorlardı. Bazı medreselerin tıp, astronomi v.b. gibi fakülteleri bulunmaktaydı. Ayrıca İslam dünyasında medreseler kuruluş amaçlarına göre iki kısma ayrılırlar: Umumi Medreseler ve ihtisas medreseleri.

Kanuni zamanında medreseler zirveye ulaşmışlardı. 16.yüzyıldan itibaren gerilemeye başlayan medreseler, nihayet 3-Mart-1924 de çıkarılan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile kapatılmış ve okul sistemine geçilmiştir (70).

(70) Bayraktar, M.F.: a.g.e., s.104-105.

3.3. Cumhuriyetten Sonra Dini Eğitim Kurumları

3.3.1. Kur'an Kursları

Türkiye'de Kur'an Kursları, 1924 yılında çıkarılan Tevhid- i Tedrisat Kanunu ile sayıları azaltılmakla beraber Diyanet işleri Başkanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini kesintisiz sürdürmüş dini öğretim kurumlarıdır (71).

633 Sayılı kanunla kurulmuş bulunan D.İ.Başkanlığı'na bağı-
lı olarak eğitim ve öğretimlerini sürdürmekle olan Kur'an Kursları-
nın amaçları, 17.Ekim.1971 gün ve 13989'sayılı resmî gazetede ya-
yınlanan "Kur'an Kursları Yönetmeliği" nde şöyle sıralanmaktadır:

"a) Arzu eden vatandaşlara Kur'an-ı Kerim okumasını usu-
lüne göre öğretmek ve ezberletmek, öğretilen metinlerin mealle-
rini de okutmak. (D.İ.Başkanlığınca kararlaştırılan mealler ta-
kip edilir).

b) İbadetleri ve bunlarla ilgili dua metin ve anlamlarını
öğretmek ve okutmak.

c) İslam Dini'nin inaçları, ibadet ve ahlak esasları ile
ilgili konularda kursa katılanları aydınlatmak.

d) Kur'an-ı Kerim'i doğru bir şekilde okumayı sağlayıcı
bilgileri uygulamalı olarak öğretmektir" (72).

1949' yılından itibaren sayıları hızla çoğalan Kur'an kurs-
larının denetimi, 633 sayılı kanunun yedinci maddesinin (d) fık-
rası gereğince M.E.Bakanlığı ile işbirliği yapılmak suretiyle

(71) Tuğ, S.: Millî Eğitim ve Din Hayatı, s. 244-245.

(72) Uzunoğlu, A.: En Son Değişiklikleriyle D.İ.B. Mevzuatı, s.197.

D.İ.B.'a aittir.

Kur'an Kerim'i yüzünden okuma, ezberleme ve tecvit kurallarına göre okuma kabiliyet ve hünerini öğreten elemanter okullar niteliğinde olan K. Kurslarına alınan öğrenciler genellikle ilk okul mezunları arasından seçilmektedir. İlkokul mezunu olmayan veya okur-yazarlık belgesi bulunmayanlar bu kurslara kaydedilememektedirler.

Bazı kurslar, sadece gündüzlü olarak öğrencilerine eğitim ve öğretim imkanı verirken bazıları da yeme-içme ve barınma ihtiyaçlarını da işlenerek yatılı olarak okuma fırsatı sağlamaktadırlar. Bütün K. Kurslarının bina ve pansiyonları bilindiği gibi, halkın yardımları ile yapılmaktadır. Kursların giderleri ve yatılı olarak kalan öğrencilerin masraf ve ihtiyaçları hayırsever müslümanlar tarafından karşılanmaktadır. Sadece kurslarda eğitim ve öğretim işi ile görevli öğreticilerin, varsa hizmetlilerin maaşları, D.İ.B. tarafından atandıkları için ilgili kurumca ödenmektedir.

K. Kurslarında eğitim süresi, yüzünden okuyanlar için bir yıl ve hafızlık yapanlar için ise en fazla üç yıldır.

K. Kurslarına kayıtlar her yıl Eylül ayı içerisinde yapılmakta ve ekim ayının ilk haftasında derslere başlanmaktadır. 32 hafta süren dersler, mayıs ayının son haftasında son bulmaktadır.

Gerek birinci ve gerekse ikinci yarıyıl tatiline diğer orta dereceli okullarla birlikte giren K. Kursları'nda haftada 18 saat K. Kerim, 3 saat ibadet ve birer saat de itikat, siyer ve ahlak olmak üzere toplam 24 saat ders işlenmektedir. Bu dersler, cuma günleri dörder ve diğer günlerde de beşer saat olarak yapılmaktadır.

Kur'an Kursları'nda öğrencilerin yıl içerisinde herhangi bir imtihanı bulunmamaktadır. Derslerin bitiminde, her yıl mayıs

ayının son haftası içerisinde sözlü bir imtihan yapılmakta, başarılı olanlara "Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı Öğrenenlere Mahsus Belge" verilmektedir. İmtihan komisyonunda müftülük tarafından görevlendirilmiş bir görevli, M.E.G. ve S. Bakanlığı'ndan bir Din ve Ahlak dersleri öğretmeni ve ilgili kursun öğreticisi bulunmaktadır (73).

Aynı imtihanda ilgili komisyonca öğrencilerin K. Kerim'i okuyuşu yanında ezberleme yeteneğine dikkat edilerek, bu hususta yeterli bulunanlara ayrıca "hafızlığa ayrılanlara Mahsus Belge" verilmektedir. Bu belgeyi almaya hak kazanan öğrenciler, isterlerse K. Kurslarında hafızlık yapmak üzere üç yıl daha okuyabilirler.

Hafızlığını tamamlayan yani K. Kerim'in bütünü ezberleyen öğrenciler, eylül ayı içerisinde D.İ.B.'nin ilgili Müftülüğe bildirdiği tarih ve bölge merkezi olarak seçilen illerde hafızlık tebbit imtihanına katılmaktadırlar. Bu imtihanda başarı gösteremeyen öğrenciler, sırasıyla ekim, ocak, nisan ve temmuz aylarının ilk salı günü Ankara'da D.İ.B.da açılan imtihana tekrar girebilmektedirler (74).

Kur'an Kurslarında yüzünden okuyan bir yılını tamamlayan ve hafızlık yapmak için de elverişli bulunmayan öğrencilerin kursla ilgileri kesilir. Hafızlık yapan öğrenciler ise, en fazla üç yıl okuma hakkına sahip bulunuyorlar. Üçüncü yılını dolduranlar hafızını tamamlamış olsun veya olmasın kurstan ayrılmak zorundadırlar.

(73) D.İ.B.Kur'an Kursları 46 Nolu Genelgesi, s.9.

(74) A.g.e., s.9-10.

K. Kurslarında bir yıl sonunda belgelendirilen "K.Kerim'i Yüziünden Okumayı Öğrenenlere Mahsus Belge" öğrencilerin bir iş sahibi olmaları bakımından bir değere sahip değildir. Fakat hıfzını bitirerek "Hafızlık Belgesi" ni elde edenler şu andaki mevzuata göre camilere alınacak müezzin-kayyımlik imtihanlarına girme hakkına sahip olurlar.

Geçtiğimiz 1986-1987'öğretim yılında D.İ.B'na bağlı Kur'an kursu sayısı 4058'dir. Aynı öğretim yılında bu kurslara 57036'erkek ve 36977 kızdan oluşan toplam 144.013 öğrenci devam etmiştir (75).

Ayrıca Kur'an kursları dışında cami görevlileri tarafından bilhassa yaz aylarında K. Kerim öğretimi yapılmaya devam edilmektedir.

3.3.2. İmam-Hatip Okulları

İmam-Hatip okullarını genellikle 1924'de tevhid-i tedrisat kanunu ile açılan "İmam ve Hatip Mektepleri"ile başlatmak ülkemizde bir adet halini almıştır.

Ancak Cumhuriyet'ten önce de bu amaçla kurulmuş müesseseler bulunmaktaydı. Örneğin 1913 yılında "İmam ve Hatip Medreseleri" açılmıştır. İmam ve Hatip Medreseleri o devirde rağbet görmemişlerdir. Bu medrese vaizler medresesiyle birleştirilerek "Medrese-tül-İrşad" adını almıştır. Bu adla 1924 yılına kadar varlığını sürdürmüştür (76).

İmam-Hatip Medreseleri'ne rağbet gösterimemesinin nede-

(75) Mert, G.: Diyanet Gazetesi, s.11.

(76) Dinçer, N.: İmam-Hatip Okulları Meselesi, s.10-11.

nini harp yıllarına tesadüf etmesine bağlayan "Türk Maarif Tarihi" adlı eserin sahibi Osman Ergin'in bu görüşüne karşılık, "İmam-Hatip Okulları Meselesi" isimli kitabın yazarı Nahit Dinger de bu okulların bir istikbal vaatmemesinden ilgisizlikle karşılandığını ileri sürmektedir.

2.Mart.1340(1924) tarihli ve altmış milletvekili tarafından bir tahrir metni verilmiştir. Bu metinde, bir milletin fikir ve hislerinde birlik oluşturmak için tedrisatın birleştirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Kanun teklifi şayet kabul edilirse T.C. dalinde bulunan bütün eğitim kurumları Maarif Vekâleti'ne bağlanacağı ve bunun da eğitim ve öğretimde birlik sağlayacağı ileri sürülmektedir.

Bu tahrir üzerine Tevhid-i Tedrisat Kanunu ertesi gün 3-Mart-1924 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanunun konumuz açısından önem taşıyan 4. maddedir. Bu maddede şöyle denilmektedir: "Maarif Vekaleti, Yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darulfunûnda bir ilahiyat fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir".

Medreselerin 1924'de kapatılması ile imam ve Hatip Mektepleri açılmaya başlanır. Dört sınıflı olarak açılan imam ve hatip mekteplerinin sayısı 29 idi. 1924-1925 öğretim yılında Edirne ödeniş, Hopa, Şavşat ve Niğde İmam ve Hatip Mektepleri kapanmış Artvin ve İzmir'de ise birer tane açılmıştır. Böylece sayıları 29'dan 26'ya inmiştir. 1925-1926'öğretim yılında ise Erzurum, Eskişehir, Urfa, Amasya, Gaziantep, Maraş, Artvin ve İzmir İmam-ve Hatip Mektepleri açılmak suretiyle sayıları 20'ye inmiştir.

1926-1927 öğretim yılında Kütahya ve İstanbul İmam ve Hatip mektepleri dışında kalanların hepsi kapatılmıştır. 1929-1930 ders yılında bu ikisi de lağvedilmiştir(77).

İmam ve Hatip Mektepleri de aynı imam ve Hatip Medreseleri gibi parlak bir geleceğe sahip olmadığı, üniversiteye girme şansı bulunmadığı, mezun olan öğrencilere ne kadar ücretle nasıl bir görev verileceği bilinmediği için kapanmışlardır.

Medreselerin ve Cumhuriyet Döneminde açılan İmam ve Hatip mekteplerinin de 1930 yılına kadar tedricen kapatılmaları ve İmam-Hatip Okulları'nın açılış tarihi olan 1951 yılına kadar geçen 21 sene zarfında din eğitiminin resmi yollardan verilmemesi bazı olumsuz sonuçların doğmasına neden teşkil etmiştir. Dini kurumların kapatılması kişileri, din eğitim ve öğretimini gizli yollarla ve ehil olmayanlardan almaya yöneltmiştir (78).

Bu dönemde gerçek bir din anlayışından uzaklaşmış, yanlış itikat ve hurafelere inanılmaya başlanmış ve dini kendi çıkar ve menfaatlerine alet etmek isteyenler çoğalmıştır. "Böylece din eğitimi düzensiz bir şekilde, çoğu zaman ve çoğu yerde gizli sürdürülmüştür (79). "Din adamlarının normal kaynaklardan tedarikine imkan kalmaması, bu işleri yetersiz ve hatta bilgisiz ellerde bırakmış ve din gibi kutsal bir kurumu siyasi ve iktisadi bir sömürme yuvası haline getirmiştir. Bu ise saftalık ve yobaz-

(77) A.g.e., s. 32-35.

(78) Değirmencioğlu, C.: 2547 Sayılı Kanun ve Dini Yüksek Eğitim s.6.

(79) Okutan, Ö.: Cumhuriyet Döneminde. Eğitim, s.418.

lığın yerleşmesine vesile olmuştur" (80).

Ayrıca bu 21 yıllık boşluk döneminde, cahil kişilerin din-den anlar gibi bir rol oynamadıklarını ve zamanla halkın cemaze, nikâh, mevlit, hatim v.b. dini pratik ve işlemleri ifa edebilecek kimseleri dahi bulmakta güçlük çektiklerini ve dolayısıyla mağdur olduklarını görmekteyiz (81).

1946 yılında çok partili dönemde, M.E.B., "Din Eğitiminin Serbestliğine" dair bir tebliğ negretti. Bu tebliğe göre, Din Bilgisi dersaneleri açılabilmesi, gerek bu dersanelere öğretmen ve gerekse imam ve hatiplik hizmetlerine eleman yetiştirilmesi için yurttaşların seminerler açabilmesi hükme bağlanıyordu. Seminerler, Ortaokul öğretimine dayanacak ve ortaokul mezunları beş yıl, lise mezunları ise iki yıl devam edecekti. Dersane ve seminer faaliyetleri M.E.B.'ca yürütülecekti.

Fakat bu tebliğde geçen dersane ve seminer çalışmalarının yapıldığına dair hiçbir belge bulunamamış, bunun sadece kâğıt üzerinde kalmış, uygulaması yapılmamış bir karar olduğu anlaşılmaktadır (82).

1948 yılında bir başka tebliğ yayınlanır. Buna göre M.E. Bakanlığı'na bağlı olarak ortaokul mezunu ve askerliğini yapmış kişiler alınmak suretiyle imam ve hatip gibi dini hizmetleri görece kimselerin yetiştirilmesi amacıyla on ay süreli "İmam-Hatip Kursları"nın açılması kararlaştırılır. On vilayet merkezinde açılması düşünülen İmam-Hatip Kursları, M.E.B. ilköğretim Genel

(80) Taplamacıoğlu, M.: A.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi, s.150.

(81) Dinçer, N.: a.g.e, s.45-48.

(82) A.g.e, s.51-52.

Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet gösterecekti.

İ. Hatip Kurslarının süresinin kısa olması, istenilen amacın elde edilmesini güçleştirmişti. Kurslardan beklenen verim elde edilemiyor, bitirenler İ. ve Hatiplik gibi hizmetleri yapmakta çok kifayetsiz kalıyorlardı. Açılan bu kurslarla da bu boşluğun doldurulamaması o günün yetkililerini başka çareler aramaya teşvik etmiştir (83).

13.10.1951 tarih ve 601 sayılı müdürler komisyonu kararıyla ilkokula dayalı, birinci devresi dört, ikinci devresi de üç yıl olarak planlanan ve bir bütün teşkil eden İ.Hatip Okulları ortaya çıkmaya başladı. İlk olarak 17.10.1951'de Adana, Ankara, İsparta, İstanbul, Kayseri, Konya, Maraş olmak üzere yedi ilde birer İ. Hatip Okulu açıldı (84). Bilahare artmaya devam eden İ. Hatip Okullarının sayısı 1969 yılına kadar 71'e ulaşmıştır.

1951'tarihinde ilkokula dayalı yedi yıl öğrenim süresi olan İ.Hatip Okulları, 4. Ağustos. 1971 gün ve 225 sayılı Talim ve Terbiye Dairesi Kararı ile yirmi yıla yakın bir süre eğitim ve öğretim hizmeti verdikten sonra kapanmıştır. Yerine orta okula dayalı ve tahsil süresi dört yıl olan İ. Hatip Liseleri açılmıştır. Başka bir ifade ile, adı geçen bu karar, İ. Hatip Okullarının dört yıl olan birinci devresini lağvederek, üç yıllık orta okullarla aynı seviyeye getirmiş, sadece dört yıla çıkarılan ikinci devresinde meslek dersleri verilmesini öngörmüştür.

(83) A.g.e., s.60-64.

(84) Tuğ, S.: a.g.e., s.245.

1971-1972 Öğretim yılında bu okulların müfredat programlarında yapılan değişiklikle adı "İmam-Hatip Lisesi" olarak değiştirilmiştir (85).

15. Temmuz. 1974 tarih ve 1797 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan IX. Millî Eğitim Şurası'nın 22 ve 91 numaralı kararları gereğince, 1974-1975 öğretim yılından itibaren 1971 yılında kapatılmış olan İ. Hatip Liselerinin birinci devreleri tekrar açılmıştır.

Halen orta kısmı üç, lise kısmı dört yıl olmak üzere yedi yıllık İ.H.Liseleri, diğer normal liselerin "edebiyat kolu" müfredatını tümüyle uygulamakta ve bitirenler lise edebiyat koluna eşdeğer bir diploma almaya hak kazanmaktadırlar (86).

Bugün sayıları 376'yı bulan İ.Hatip Liseleri, Kuruluşlarından bu zamana kadar M.E.B. bünyesinde hizmet vermişlerdir.

1958 yılına kadar bu okullar, "Özel Okullar Müdürlüğü" ne ve 1958-1961 yılları arasında Orta Öğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet göstermişlerdir. Zamanla İ.H. Okullarının sayılarının artması ve Yüksek İslam Enstitü'lerinin ortaya çıkması bu işler için ayrı bir müdürlük ihtidasını gerektirmiş ve "Din Eğitimi Müdürlüğü" kurularak bu hizmeti üstlenmiştir. Bu müdürlük, 1964 yılında "Din Eğitim Genel Müdürlüğü" haline getirilmiş ve son yıllarda yapılan bir değişiklikle de adı "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü" olarak değiştirilmiştir (87).

(85) Mert, G.: a.g.m., s.10.

(86) Tuğ, S.: a.g.m., s.245.

(87) Okutan, Ö.: a.g.m., s.420.

Halen sayıları 376 olan İ.H.Liselerinde 1986-1987 öğretim yılında 3916'sı meslek dersleri ve 7494'ü kültür dersleri olmak üzere toplam 11412 öğretmen görev yapmıştır. Aynı öğretim yılında İ.H. Liselerine devam eden öğrenci sayısı 79249'dur (88).

3.3.3. İlahiyat Fakülteleri

Atatürk zamanında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi uyarınca 1924 yılında 29 İmam ve Hatip Mektebi ve Dar-ul fûnun'da bir ilahiyat fakültesi açılmıştır. İmam-Hatip Mektepleri, 1930 yılına kadar tedricen kapatılmışlardır. İlahiyat Fakültesi ise "talebesizlik ve rağbetsizlikten" 1933 yılında kapatılmıştır.

İmam ve Hatip Mektepleri'nin ve İlahiyat Fakültesi'nin kapatılması, dini eğitim ve öğretimin gizli yapılmasına neden teşkil etmiştir. "Devletin gözetim ve denetiminden uzaklaşan gizli din eğitim-öğretimi diğer sosyal ve ideolojik faktörlerle de bütünleşerek, özellikle ikinci Dünya Harbi'nin de beraberinde getirdiği siyasal ortamlar içinde tam bir problem teşkil etmiştir"(89).

Bunlar yanında, ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra bütün ülkelerde hisedilen çok boyutlu fikri gelişmeler, demokrasi eğilimleri, insan hakları vb. çağdaş görüş ve düşünceler, hükümetlerin politikaları üzerinde rol oynamıştır. Bütün bunlar, din eğitiminin tekrar gündeme gelmesine, üzerinde konuşulup tartışılmasına neden teşkil etmiştir.

1949 yılına gelince Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. madde-

(88) Hayat, H.: Din Öğretimi Dergisi, s.15.

(89) Değirmencioğlu, C.: a.g.m., s.6.

si dikkate alınmış, bunun din eğitime engel bir kanun olmadığı anlaşılarak bu yönde bazı teşebbüslerde bulunulmuştur.

1949 yılında Ankara Üniversitesi'ne bağlı bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır. İlahiyat Fakültesi'nden sonra, Yüksek Öğretim düzeyinde, 1959 yılında M.E.B.'na bağlı olarak İstanbul'da ilk olarak bir Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır. Zamanla, İstanbul'dan başka Konya, Erzurum, Kayseri, Bursa, Samsun, İzmir ve Yozgat Yüksek İ. Enstitüleri açılarak sayıları sekize yükselmiştir.

Ancak bunlardan Yozgat Yüksek İ. Enstitüsünde sadece 1979-1980 öğretim yılında eğitim-öğretim yapılmıştır. Ertesi yıl kapanmak suretiyle Yüksek İslam Enstitülerinin sayıları yediye inmiştir.

1949 yılında açılan Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nin dört yıllık öğrenim süresi, 1972-1973 öğretim yılından itibaren beş yıla çıkarılmıştır. Son iki yılı Tefsir-Hadis, Kelam ve İslam Felsefesi Bölümleriyle ihtisaslaşmaya ayrılmıştır. Ayrıca Fakülte bünyesinde "İslam İlimleri Enstitüsü" ve "Türk-İslam Enstitüsü" adlarında iki araştırma kurumu açılmış, lisans eğitimi yanında yüksek lisans ve doktora programlarına da yer verilmiştir (90).

Erzurum Atatürk Üniversitesine bağlı olarak İslamî İlimler Fakültesi de 1971-1972 öğretim yılından itibaren eğitime başlamış ve 1978 yılından itibaren öğrenim süresi dört yıldan beş yıla çıkarılmıştır.

4.11.1981 tarih ve 2547 sayılı kanun ve bu doğrultuda

Çıkarılan 41 sayılı kararname ve 2809 sayılı kanun gereği, yüksek ğretim kurumlarının tümü, niversiteler bünyesine alınınca yüksek din ğretimi kurumları olan yüksek İslam Enstitüleri de "ilahiyat Fakültesi" adını alarak ilgili üniversitelere bağlanmışlardır.

Halen eğitim ve öğretimlerini sürdürmekte olan dokuz tane ilahiyat Fakültesinin bağlı olduğu niversiteler şunlardır:

1- (İstanbul) :	Marmara Üniversitesi,	İlahiyat Fakültesi
2- (Ankara) :	Ankara	" " "
3- (Erzurum) :	Atatürk	" " "
4- (Konya) :	Selçuk	" " "
5- (Samsun) :	19 Mayıs	" " "
6- (Kayseri) :	Erciyes	" " "
7- (Bursa) :	Uludağ	" " "
8- (İzmir) :	9 Eylül	" " "
9- (Urfa) :	Gaziantep	" " "

IV. BÖLÜM: MALATYA VE DİNİ EĞİTİM KURUMLARI

4.1. Malatya Hakkında Genel Bilgiler

4.1.1. Tarihçesi (91)

Bölgedeki höyüklerde yapılan araştırmalarda elde edilen buluntular, Malatya'da en eski yerleşmenin, Cafer Höyük'teki Neolitik Dönem yerleşmesi olduğunu açığa çıkarmıştır.

Malatya, Hititler öncesi dönemde, Anadolu ile Mezopotamya arasındaki işlek ticaret yolları üzerinde bulunmasından önemli bir konuma sahip olduğunu, hitit döneminde de bu önemli yerini muhafaza etmiştir.

Hitit kralı I. Hattuşil, kuzey Suriye yolunu güvenlik altına almak için, ön Asya devletleri üzerine seferlere girişti. Böylece krallık genişleyerek Malatya topraklarını da içine aldı.

Pers kralı II. Kuraş, Med kralı Astiyag'ın ordularını bozguna uğratarak, Kızılırmak'ın doğusuna kadar olan tüm Anadolu'yu, bu arada Malatya yörelerini de, kendi egemenliği altına almıştır (i.ö.550).

Makedonya kralı Büyük İskender, Anadolu'ya geçti ve pers ordularını bozguna uğrattı. İskender İ.Ö.323'te ölünce, Orta Anadolu'da ve Kızılırmak yayı içerisinde bir bağımsız Kapadokya hareketi başladı ve kısa zamanda bağımsız bir krallık durumuna dönüştü. Malatya, Bağımsız Kapadokya Krallığı'na bağlandı.

(91) Malatya Belediye Başkanlığı 1986-1987 Çalışma Raporu, s.29-44.

Milidia (Malatya) yöresi, uzun zaman pontos Krallığı'na bağlı kaldı. Ancak Roma ordusuna yenilince yöre, Romalılara geçti.

Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılınca, Malatya bölgesi Doğu Roma (Bizans) sınırları içinde kaldı (İ.S.395).

Habib bin Mesleme, Suriye Valisi Muaviye tarafından Malatya'yı almak üzere ikinci kez görevlendirilmesiyle yöre ele geçirilmiştir. Fakat bu da uzun sürmeden Malatya tekrar Bizanslıların eline geçiyor.

Malazgirt Savaşı (1071) ile Bizans direnmesi kırılmış ve Türkler Anadolu içlerine akmaya başlamışlardır.

Melik Danişmend Malatya'yı ikinci kez kuşattı ve 1101 yılında kenti teslim aldı.

Malatya 1401'de, Timur ordularının yağmasına uğradı. Timur çekildikten sonra, Memlukler ile Osmanlılar Malatya'yı almak için kıyasıya bir çatışmaya girdiler.

Yavuz Sultan Selim 1515 yılında, Dulkadiroğulları Beyliğinin varlığına son verdi, Böylece Malatya da beyliğin diğer topraklarıyla birlikte Osmanlıların eline geçmiş oldu.

XIX. yüzyılın başlarına gelindiğinde Malatya şehri, sürekli ayaklanma ve eşkiya saldırıları yüzünden harap bir duruma düşmüştü.

Doğu Anadolu'daki Osmanlı orduları komutanı Hafız Paşa, karargâhını Harput (Mezra)'tan Malatya'ya taşıyınca, halk kenti tamamen terketti (1838). Hafız Paşa, halkın bağlara giderken boş bıraktığı evlere el koydu ve askerlerini yerleştirdi. Bağların yoğun olarak bulunduğu Aspuzu yöresi, yeni Malatya olarak gelişmeye başladı.

4.1.2. Sosyal Durum

4.1.2.1. Nüfus (92)

Nüfus bakımından Türkiye'nin önemli illerinden biri olan Malatya, 1980'de, 606.996 kişilik nüfusu ile 25. il durumundaydı ve Türkiye'de yaşayan her bin kişinin 14'ü Malatya'da oturuyordu.

Malatya il nüfusunun gelişimi:

<u>Yıllar</u>	<u>Nüfus</u>
1927	306.882
1935	410.162
1940	418.473
1945	428.660
1950	483.568
1955	342.835
1960	394.172
1965	452.624
1970	510.979
1975	574.558
1980	606.996
1985	665.809

İl nüfusunun gelişimi, artış hızları açısından incelendiğinde 1927-1935, 1945-1950 ve 1960-1965 dönemleri dışında her zaman nüfusun yıllık ortalama artış hızlarının ülke ortalamalarının geri-

(92) Yurt Ansiklopedisi, s.5406-5407.

sinde kaldığı görülür. Merkez ilçe'ye yönelen göçün hız kazandığı 1955-1960 dönemi, il nüfusunun en hızlı arttığı dönemdir. İzleyen yıllarda göçün ağırlıklı olarak il dışına yönelmesi, yüksek doğurganlık eğilimine karşılık, il nüfusunun gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir.

1955-1960 döneminde nüfus artış hızı binde 27,9'a yükselerek 45 yıllık dönemdeki en yüksek değerine ulaşmıştır. İzleyen yıllarda nüfus artışı yeniden yavaşlamış ve 1975-1980 arasında binde 11'e düşerek ülke ortalamasının (binde 20,7) hayli gerisinde kalmıştır.

Ülke ve ilin nüfus yoğunluklarının karşılıklı durumu incelendiğinde de, il nüfusunun yavaş geliştiği görülmektedir. 1927'de Malatya'da nüfus yoğunluğu ülke ortalamasının üstündeydi. 1935'ten sonra il nüfus yoğunluğu ülke ortalamasının altına düşmüş, aradaki fark da giderek açılmıştır. 1927'de Malatya'da km^2 de 20 kişi yaşarken bu sayı Türkiye genelinde 18 kişi idi. 1980'de ise söz konusu sayılar, ülke genelinde 58'e, Malatya'da 49'a yükselmisti.

Türkiye ve Malatya'da Nüfus Yoğunlukları

<u>Yıllar</u>	<u>Türkiye</u>	<u>Malatya</u>
1927	18	20
1935	21	19
1940	23	22
1945	24	22
1950	27	24
1955	31	28
1960	36	31
1965	41	37
1970	45	41
1975	52	47
1980	58	49

Malatya'dan il dışına yönelen göçe, ilin yetersiz ekonomik şartlarından ötürü çalışmak amacıyla başka illere giden kişiler konu olmaktadır. Bu nedenle (15-64) yaşlardaki nüfusun il nüfusu içindeki payı giderek düşmektedir. 1950'de bu grubun payı %55,8 iken 1975'te %50,1'e düşmüştür. Bu yıllarda ülke ortalamaları sırasıyla %58,4 ve %55,5 olmuştur.

4.1.2.2. Eğitim (93)

Malatya, belli başlı göstergeler açısından eğitim düzeyi, Türkiye ortalamasının altında olmasına karşın, Doğu Anadolu Bölgesi'nde eğitim düzeyi en yüksek illerden biridir. Okuryazarlık oranı, yüksek öğretime geçiş oranı gibi eğitim göstergeleri açısından Malatya, bölge ortalamasının üstündedir.

Malatya, ekonomik bakımdan olduğu gibi, eğitim hizmetleri ve düzeyi açısından da yavaş gelişen ve bölgesi içinde değerlendirildiğinde ön sıralarda yer almakla birlikte, ülke geneli içinde gerilemiş kalan bir il olmuştur.

Malatya'da okur-yazarlık oranı uzun yıllar Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Okur-yazarlık oranı 1975'te yaygın olarak sürdürülen okuma yazma kursları ile bu oran hızla yükseltilmiştir. Malatya Milli Eğitim Gençlik ve Spor Müdürlüğü'nün 1986 yılı belirlenmelerine göre Malatya'daki okur-yazarlık oranı %90'dır.

Malatya'da Cumhuriyet'in ilk yirmi yılında ilköğretim alanındaki gelişmeler, Türkiye ortalamasının üstünde olmuştur.

(93) Malatya Belediye Başk., 1986-1987 Çal. Rap., s.71-72.

Okul, öğrenci ve öğretmen sayısı yirmi yıllık dönemde yaklaşık iki-buçuk kat artmıştır.

1940'ların başında öğrenci sayısı yönünden Malatya, orta sıralarda yer alan bir ildir. Aynı yıllar, İlkokul çağındakilerde okullaşma oranı ise, Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.

1965'de okullaşma oranı, bölge ortalamasının üstüne çıkmış-1975'te ise okullaşma oranı %80'e yükselmiştir.

1960-1980 döneminde ilkokul öğrencisi sayısındaki artış, Türkiye genelinin üstüne çıkmış, 1979-1980 öğretim yılında ilkokul öğrenci sayısı yaklaşık yüzbin olmuştur.

1986-1987 öğretim yılında Malatya'da 967 ilkokulda 51.219 erkek ve 46.002 kız olmak üzere toplam 97.221 öğrenci ders görmüştür. Bu okullarda 2106'sı erkek ve 1264'ü bayan olan 3370 öğretmen görev yapmıştır. Aynı öğretim yılında ilkokullarda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 29'dur (94).

Malatya, ortaöğretimdeki gelişme açısından, hem bölgesel ölçekte, hem de ülke ölçeğinde başta gelen illerden biridir.

Malatya'da ortaöğretim içinde genel eğitim, mesleki ve teknik öğretime oranla daha ağırlıklıdır. Malatya'da bu durum başka birçok ilden daha belirgindir.

Aynı öğretim yılında Malatya'da Ortaöğretimde okuyan öğrenci sayısı 44.993, öğretmen sayısı 1.912, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise, 24 olarak gerçekleşmiştir.

1986'-1987' öğretim yılında, Malatya ortaöğretimde 111 orta okul ve 46 lisede eğitim ve öğretim yapılmıştır. Ortaokullarda öğ-

(94) Malatya ili M.E.G.veS.Müdürlüğü, Tanıtma Rehberi;, s.41.

retmen başına düşen 54 öğrenciye karşılık, liselerde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 14'tür (95).

Malatya ilinde 5 Endüstri Meslek Lisesi, 2 Kız Meslek lisesi, 2 Teknik lise, 1 Ticaret Lisesi ve 5 İ.Hatip lisesi olmak üzere toplam 15 "Mesleki ve Teknik Lise" bulunmaktadır. Bunlardan sadece 5 tanesi Malatya merkezinde yer almaktadır. Bu liseler şunlardır: Ş. K.Ö. Endüstri Meslek Lisesi, II. Endüstri Meslek Lisesi, Kız Meslek Lisesi, Ticaret Lisesi ve İ. Hatip Lisesi. Ayrıca her iki Endüstri Meslek Lisesi'nin bünyesinde birer Teknik Lise de bulunmaktadır (96).

Malatya merkezinde öğretimlerini sürdürmekte olan Mesleki ve Teknik Liseler hakkındaki 1986-1987 öğretim yılına ait bilgileri bir tablo halinde şöyle sunabiliriz:

Tablo:3.

Okulun adı	Şube say.	Öğrenci sayısı			Öğretmen sayısı	Mezun sayısı
		Erk.	Kız	Top.		
Ş.K.Ö.Endüstri Mes.L.	17	649	57	706	40	449
II.End. Mes.Lis.	42	1320	42	1362	93	69
Kız Mes. Lis.	9	-	294	294	58	63
Ticaret Lisesi	17	503	307	810	46	193
İ. Hatip Lisesi	14	541	-	541	56	156
Toplam :	99	3013	700	3713	293	930

Malatya Türkiye'nin yüksek öğretim kurumlarının bulunduğu sayılı illerden biridir.

Malatya İnönü Üniversitesi, 1975'te kurulmuştur. Öğretim dalları giderek çeşitlenen İn. Üniversite'sinde bugün üç fakülte,

(95) A.g.e., s.42-43.

(96) İ.H.Lis.Mes.ve Tek.Liseler grubunda yer aldığından diğ.normal liseler hakkında bilgi verilmesine gerek görülmemiştir.

üç yüksek okul ve iki enstitü bulunmaktadır. Halen öğretim yapılmakta olan fakülte, yüksek okul ve enstitüler şunlardır: Fen-Edebiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi, İktisadi-İdari Bilimler Fakültesi, Malatya Meslek Yüksek Okulu, Fen Bilimleri Enstitüsü ve sosyal Bilimler Enstitüsü.

Üniversite Rektörlüğü'nün verilerine göre 1986-1987 öğretim yılında toplam öğrenci sayısı 1953, öğretim elemanı ise 199 olmuştur.

Öte yandan, Malatya'da yaygın eğitim kurslarına katılım düşük düzeydedir. Bu oran, özellikle kırsal kesimde daha düşüktür. Malatya'da Halk Eğitim Merkezi'nce açılan kurslara katılım ve başarı oranı da Türkiye ortalamasının altındadır.

4.2. Malatya'da Dini Eğitim Kurumları

4.2.1. İmam-Hatip Lisesi

Malatya merkez imam-hatip lisesi, 21. Ocak 1966'da ilk olarak öğretime başlamıştır. Açılışından bugüne kadar ortaokul kısmından 2178 kişi ve lise kısmından da 1221 kişi mezun olmuştur (97).

Okula devam ederek mezun olanlardan ayrı olarak, dışardan bitirme imtihanlarını vererek diploma alanlar da bulunmaktadır. Buna göre, Malatya Merkez İ.H. Lisesi'nin orta kısmını 152'si erkek ve 44'ü bayan 196'kişi ve lise kısmını da 91'i erkek ve 23'ü bayan 114 kişi şimdiye kadar bitirmiştir.

Açılışından beri aynı binada öğretimini sürdürmekte olan——

(97) İmam-Hatip Lisesi hakkındaki bilgiler okul müdürlüğünden alınmıştır.

Malatya İ.H.Lisesinin 6 daireli bir lojmanı vardır. 1987-1988 öğretim yılı kayıtlarına göre, bir müdürü, yedi müdür yardımcısı, üç'ü bayan 59 öğretmeni ve memur ve hizmetli kadrosunda çalışan 16 personeli bulunmaktadır.

Merkez İ. H.Lisesine bağlı olarak eğitim veren bir İ.H. Lisesi binası da Eskimalatya'dadır. Burada 1986-1987 öğretim yılında da 1. ve 2. sınıflardan oluşan 3 şube de ders yapılmıştır. 1987-1988 öğretim yılında ise 1., 2. ve 3. sınıfların oluşturduğu 5 şube de ders yapılmaktadır. Anket uygulaması yaptığımız 1986-1987 öğretim yılında toplam 1597 öğrencisi bulunan Malatya Merkez İ.H. Lisesinin 1987-1988 öğretim yılında ise öğrenci mevcudu 1738 olmuştur (98).

Malatya Merkez İ.Hatip Lisesi'nden başka Doğanşehir, Yeşilyurt, Hekimhan, Darende ilçelerinde de birer İ.H.Lisesi bulunmaktadır. Akçadağ, Pütürge ve Aflakir ilçelerinde ise İ.Hatip Lisesinin sadece orta kısmı bulunmaktadır (99).

4.2.2. Kur'an Kursları

Malatya il müftülüğü'ne bağlı olarak halen eğitimlerini

(98) Bu sayılara Eskimalatya'da okumakta olan öğrencilerde dahil edilmiştir

(99) İlçelerdeki İ.H.Liseleri araştırma kapsamı dışında kaldığından fazla bilgi verilmesine gerek görülmemiştir.

sürdürmekte olan 16 tane Kur'an Kursu bulunmaktadır (100).

Bu kurslar hakkındaki bilgileri aşağıdaki tablo ile ifade etmek mümkündür.

Tablo:4

Sıra no	Kursun adı	açılış Tarihi	Mezun sayısı	1987-1988 Öğretim Yılına Göre				
				Öğr. Sayısı			Dersl. Yatılı lojman sayısı	
				T	E	K	Gündüz	
1	Y.Z.Paşa K.K.K.	1974	246	1		1	1	Gündüzlü yok
2	Akminare K.K.	1975	293	1	1		1	" var
3	Hasırcılar Köy.K.K.	1976	115	1	1		1	" var
4	Orduzu H.bendi K.K.K.	1978	75	1		1	1	" yok
5	Saray K.K.K.	1978	375	1		1	1	" yok
6	Yeşiltepe K.K.K.	1979	203	1		1	1	" yok
7	Çöşnük yat.Er.K.K.	1980	93	3	3		3	Yatılı yok
8	F.Kiğılı Er. K.K.	1980	123	1	1		1	Gündüzlü yok
9	Hicret K.K.K.	1981	237	2		2	2	" yok
10	H.Suyu Köy.K.K.	1981	173	1	1		1	" yok
11	Konak K.K.K.	1981	24	1		1	1	" yok
12	Çöşnük K.K.K.	1981	87	1		1	1	" yok
13	A.Gaffar K.K.K.	1982	75	1		1	1	" yok
14	F.Kiğılı yat.K.K.K.	1984	276	8	3	5	8	Yatılı yok
15	Yamaç K.K.K.	1986	16	1		1	1	Gündüzlü yok
16	Erzurumluoğlu K.K.K.	1987	-	1		1	1	" yok
Toplam :			2381	26	10	16	26	

(100) Malatya'nın ilçe müftülüklerine bağlı K.Kursları, araştırmamızın kapsamı dışında kaldığından bilgi verilmesine gerek görülmemiştir.

Tabloda görüldüğü gibi, ikisi dışında kalan bütün kurslar gündüzlü olarak eğitimlerini sürdürmektedirler. Yatılı olan kurslardan biri erkekler için diğeri ise kız öğrenciler içindir. 120 kişilik yatak kapasitesi bulunan Fahri Kişili Yatılı Kız Kur'an kursu'nun ihtiyaçları "Fahri Kişili Diyanet Sitesi Vakfı"na ve 40 kişilik yatak kapasiteli Çöşnük yatılı Erkek Kur'an Kursu'nun giderleri ise "Çöşnük Kur'an Kursu Yaptırma ve Yaşatma " derneğince karşılanmaktadır.

Adı geçen bütün bu kurslardan bugüne kadar 2381 öğrenci mezun olarak "K.Kerimi Yüzünden Okuma Belgesi" ni almışlardır.

Bu kurslarda halen 26 ' Kur'an Kursu öğreticisi görev yapmaktadır. Bunlardan 4 tanesi Fahri olarak, diğer 22'si ise kadrolu olarak çalışmaktadırlar. Öğreticilerin tahsil derecelerini de aşağıdaki tablo ile gösterebiliriz:

Tablo:5

Öğretici tahsill.	Toplam			İlkokul		İ.H.L. 1.devre		Ortaok.		İ.H.L. 2.devre		Lise		Fakülte	
	T.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.
Kadrolu	22	6	16	2	-	-	5	-	-	3	10	-	-	1	1
Fahri	4	4	-	1	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	26	10	16	3	-	2	5	1	-	3	10	-	-	1	1

Kur'an Kursu öğreticilerinden 3'ü (%11,53) ilkokul, 7'si (%26,92) İ.H.Lisesi 1. devre, 1'i (%3,84) ortaokul, 13'ü (%50) İ. H.Lisesi 2. devre ve 2.si (%7,69) de fakülte mezunudur.

1986-1987 öğretim yılında bütün bu kurslarda 626(%87,92) kız ve 86 (%12,07) erkek olmak üzere toplam 712 öğrenci eğitim görmüştür. Bunlardan 114'ü hafızlığa çalışmak ve 598'i ise K.Kerim'i yüzünden okumayı öğrenmek üzere kaydolmuştur.

İçinde bulunduğumuz yıl (1987-1988 öğretim yılı) aynı kurslarda toplam 756 öğrenci eğitimini sürdürmektedir. Bunların 671'i

(%88,75) kız ve 85'i (%11,24) erkektir. Hafızlığa çalışanların toplamı 125 olup geriye kalanlar ise yüzünden okumayı öğrenmektedirler.

V.BÖLÜM:MALATYA'DA DİNİ EĞİTİM KURUMLARININ SOSYOLOJİK TEMELLERİ

Bu bölümde, I.Bölümde belirttiğimiz üzere Malatya Kur'an Kursları ve İmam-Hatip Lisesi öğrencilerine (toplam 1000 kişi) uyguladığımız 16 soruluk ankete göre, bu iki dinî eğitim kurumu öğrencilerinin kişisel, sosyal, ekonomik vb.durumlarını gösteren global tabloları inceleyeceğiz.

5.1. Genel Bilgiler

5.1.1.Yaş Grupları

5.1.1.1.K.K.:

Tablo 6

<u>Yaş grupları</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
13 ve daha aşağı	223	55,75
14-15 arası	141	35,25
16-17 "	28	7
<u>18 ve daha yukarı</u>	<u>7</u>	<u>1,75</u>
Toplam	399	99,75

5.1.1.2.İ.H.O.K.:

Tablo 7

<u>Yaş grupları</u>	<u>sayı</u>	<u>%</u>
13 ve daha aşağı	174	54,88
14-15 arası	120	37,85
16-17 "	19	5,99
<u>18 ve daha yukarı</u>	<u>3</u>	<u>0,94</u>
Toplam	316	99,68

5.1.1.3. İ.H.L.K.:

Tablo 8

<u>Yaş grupları</u>	<u>sayı</u>	<u>%</u>
13 ve daha aşağı	2	0,7
14-15 arası	40	14,1
16-17 "	156	55,1
<u>18 ve daha yukarı</u>	<u>81</u>	<u>28,6</u>
Toplam	279	98,5

Görüldüğü gibi, K.Kursu öğrencilerinin % 55,75'nin ve İ.Hatip orta kısmı öğrencilerinin % 54,88'inin yaşları " 13 veya daha aşağı " grubunda yer alırken, İ.Hatip Lise kısmının ise %55,1'i 16-17 arası yaş grubunda yer almaktadır.

5.1.2. Cinsiyetleri

5.1.2.1. K.K.:

Tablo 9

<u>Cinsiyet</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Erkek	72	18
<u>Kız</u>	<u>328</u>	<u>82</u>
Toplam	400	100

1986-1987 öğretim yılında Malatya İl Miftülüğü'ne bağlı K.Kurş- larında mevcut 712 öğrencinin 626'sı (%87,92) kız ve 86'sı (%12,07)er- kek olduğundan ankete 328 (%82)kız ve 72(18) erkek cevap vermiştir.

Malatya merkez İ.Hatip Lisesi'nde okumakta olan öğrencilerin hepsi erkek olup kız öğrenci bulunmamaktadır. Bu durumun hangi nedenlerde kaynaklandığı ayrı bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.1.3. Doğum Yerleri

5.1.3.1. K.K.:

Tablo 10

<u>Doğum Yerleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Köy	111	27,75
Kasaba	77	19,25
İlçe merkezi	23	5,75
<u>Şehir</u>	<u>189</u>	<u>47,25</u>
Toplam	400	100

5.1.3.2. İ.H.O.K.:

Tablo 11

<u>Doğum yerleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Köy	122	38
Kasaba	10	3,1
İlçe Merkezi	51	16
<u>Şehir</u>	<u>133</u>	<u>41</u>
Toplam	316	99,68

5.1.3.3. İ.H.L.K.:

Tablo 12

<u>Doğum Yeri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Köy	122	43,1
Kasaba	10	3,53
İlçe Merkezi	61	21,5
<u>Şehir</u>	<u>86</u>	<u>30,3</u>
Toplam	279	98,5

Tablolardan anlaşılacağı gibi, öğrencilerin ortalama % 39,5'i şehir doğumlu olmasına karşılık ortalama % 36,2'si ise köy doğumludur.

5.1.4. Baba Meslekleri

5.1.4.1. K.K.

Tablo 13

<u>Baba Meslekleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Memur	58	14,5
İşçi	133	33,25
Çiftçi	106	26,5
Esnaf	63	15,75
<u>Başka meslekler</u>	<u>39</u>	<u>9,75</u>
Toplam	399	99,75

5.1.4.2. İ.H.O.K.:

Tablo 14

<u>Baba Meslekleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Memur	50	15,7
İşçi	67	21,1
Çiftçi	110	34,7
Esnaf	47	14,8
<u>Başka meslekler</u>	<u>40</u>	<u>12,6</u>
Toplam	314	98,9

İmam-Hatip orta kısmı öğrencilerinin % 12,6'sı "başka" şıkkını işaretleyerek cevaplar vermişlerdir. Bunlar arasında 7 tanesi şoför, 5 tanesi serbest meslek, 5 tanesinin babası yok (ölmüş), 4 tanesi hiç çalışmıyor(mesleği yok), 3 tanesi emekli ve diğerleri de esnaf grubunda

bulunması gereken bazı meslekler yer almıştır.

Bazı mesleklerin gösterilen cevap şıkları arasında yer alması gerektiği halde, gösterilmemesinin ve "başka" olarak yazılmasının nedeni, öğrencilerin bu terimleri tam kavrayamamalarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

5.1.4.3. İ.H.L.K.:

Tablo 15

<u>Baba meslekleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Memur	51	18
İşçi	52	18,3
Çiftçi	108	38,1
Esnaf	35	12,3
<u>Başka meslekler</u>	<u>35</u>	<u>12,3</u>
Toplam	281	99,2

İmam-Hatip lise kısmı öğrencilerinin de baba mesleklerinde %12,3 gibi bir kısmın " başka " seçeneğini işaretleyerek çeşitli meslek dallarını yazdıklarını görüyoruz.

Bunlar arasında 11 kişinin babası emekli, 6 kişinin serbest meslek sahibi, 5 kişinin babası yok (ölmüş) ve diğerlerinin de esnaf grubunda olmak üzere çeşitli mesleklerle uğraştıkları anlaşılmaktadır.

5.1.5. Anne meslekleri

5.1.5.1. K.K.:

Tablo 16

<u>Anne meslekleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Memur	2	0,5
İşçi	5	1,25
Ev kadını	393	98,25
<u>Baska</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
Toplam	400	100

5.1.5.2 İ.H.O.K.:

Tablo 17

<u>Anne meslekleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Memur	0	0
İşçi	3	0,94
Ev kadını	307	96,8
<u>Baska</u>	<u>5</u>	<u>1,57</u>
Toplam	315	99,68

5.1.5.3. İ.H.L.K.:

Tablo 18

<u>Anne meslekleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Memur	0	0
İşçi	0	0
Ev kadını	283	100
<u>Baska</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
Toplam	283	100

Öğrenci annelerinin büyük bir çoğunluğunun (ortalama % 98,35) herhangi bir mesleği bulunmadığı sadece ev hanımı oldukları görülmektedir.

5.1.6. Babaların öğrenim durumu

5.1.6.1. K.K.:

Tablo 19

<u>Babaların öğrenim durumu</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Hiç mezun değil	108	27
İlkokul	222	55,5
Ortaokul	39	9,75
Lise	21	5,25
<u>Üniversite</u>	<u>7</u>	<u>1,75</u>
Toplam	397	99,25

5.1.6.2, İ.H.O.K.:

Tablo 20

<u>Babaların öğrenim durumu</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Hiç mezun değil	100	31,5
İlkokul	161	50,7
Ortaokul	31	9,77
Lise	18	5,67
<u>Üniversite</u>	<u>5</u>	<u>1,57</u>
Toplam	315	99,36

5.1.6.3 İ.H.L.K.:

Tablo 21

<u>Babaların öğrenim durumu</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Hiç mezun değil	85	30
İlkokul	154	54,4
Ortaokul	16	5,65
Lise	18	6,36
<u>Univer..site</u>	<u>7</u>	<u>2,47</u>
Toplam	280	98,9

Babaların öğrenim seviyesi bakımından her üç grubun yarısından fazlası (% 50'nin üstünde) ilk okul mezunu olup % 30'a yakın bir kısmı ise hiç bir okulu bitirmemiştir.

5.1.7. Annelerin öğrenim durumu

5.1.7.1. K.K.:

Tablo 22

<u>Annelerin öğrenim durumu</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Hiç mezun değil	294	73,5
İlkokul	99	24,75
Ortaokul	5	1,25
Lise	2	0,5
<u>Üniversite</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
Toplam	400	100

5.1.7.2. İ.H.O.K.:

Tablo 23

<u>Annelerin öğrenim durumu</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Hiç mezun değil	231	72,8
İlkokul	76	23,9
Ortaokul	4	1,26
Lise	2	0,63
<u>Üniversite</u>	<u>1</u>	<u>0,31</u>
Toplam	314	99,05

5.1.7.3 İ.H.L.K.:

Tablo 24

<u>Annelerin öğrenim durumu</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Hiç mezun değil	206	72,7
İlkokul	68	24
Ortaokul	2	0,70
Lise	5	1,76
<u>Üniversite</u>	<u>1</u>	<u>0,35</u>
Toplam	282	99,6

Öğrencilerin yarısından fazlasının babalarının ilkokul mezunu olduklarını yukarıda belirtmiştik. Anne tahsillerinden bu oran daha da aşağı düşmekte (ortalama % 24,21) ve hiç bir yerden mezun olmayan annelerin oranı her üç grup için % 70'in üzerine çıkmaktadır. (ortalama % 73).

Erzurum'da 7 ilkokulu kapsayan bir araştırmada öğrenci annelerinin bir okulda % 75'inin diğerinde % 78,57'sinin hiç okumamış oldukları da görülmüştür (101).

5 lisenin son sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir başka araştırmaya göre ise, annelerinin % 46,25'inin ilkokul öğrenimi görmemiş oldukları anlaşılmıştır (102).

(101) Yavuz, K. : Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, S. 23.

(102) Tozlu, N. : Din Öğretimi Dergisi, S.113.

5.1.8. Kardeş sayıları

5.1.8.1. K.K.:

Tablo 25

<u>Kardeş sayıları</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
3 ve daha az	44	11
4-6 arası	216	54
7-9 "	120	30
<u>10 ve daha fazla</u>	<u>18</u>	<u>4,5</u>
Toplam	398	99,5

5.1.8.2. İ.H.O.K.:

Tablo 26

<u>Kardeş sayıları</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
3 ve daha az	43	13,5
4-6 arası	146	46
7-9 arası	109	34,3
<u>10 ve daha fazla</u>	<u>16</u>	<u>5,04</u>
Toplam	314	99,05

5.1.8.3. İ.H.L.K.:

Tablo 27

<u>Kardeş sayıları</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
3 ve daha az	40	14,1
4-6 arası	126	44,5
7-9 arası	90	31,8
<u>10 ve daha fazla</u>	<u>26</u>	<u>9,18</u>
Toplam	282	99,6

3. ve daha az kardeş sayısı K. Kurslarında %11, İ.Hatip orta kısmında % 13,5 ve İ.Hatip Lise kısmında ise %14,1'dir. Üç grubun ortalaması % 12,86 yapmaktadır.

Kardeş sayıları bakımından en yüksek yüzde oranı 4-6 yaş grubunda görülmektedir. Bu oran K. Kurslarında üç grubun ortalaması alındığında % 48,16 çıkmaktadır.

5.1.9. Gelir Kaynakları

5.1.9.1. K.K.:

Tablo 28

<u>Gelir Kaynakları</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Hayvancılık	21	5,25
Tarım	63	15,75
Bahçecilik	55	13,75
Maas	142	35,5
Ücret	80	20
<u>Baska</u>	<u>39</u>	<u>9,75</u>
Toplam	400	100

5.1.9.2. İ.H.O.K.:

Tablo 29

<u>Gelir Kaynakları</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Hayvancılık K	26	8,20
Tarım	78	24,6
Bahçecilik	28	8,83
Maas	110	34,7
Ücret	30	9,46
<u>Baska</u>	<u>35</u>	<u>11</u>
Toplam	307	96,81

5.1.9.3. İ.H.L.K.:

Tablo 30

<u>Gelir Kaynakları</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Hayvancılık	16	5,65
Tarım	97	34,2
Bahçecilik	21	7,42
Maas	96	33,9
Ücret	29	10,2
<u>Baska</u>	<u>21</u>	<u>7,42</u>
Toplam	280	98,9

İ.Hatip Orta kısmında " başka cevabı verenlerin (35 kişi, %11) olduğunu görüyoruz. Bunları incelediğimiz zaman 16 kişinin çeşitli esneflik dallarında, bir kısmının serbest mesleklerde ve bazılarının da günlük olarak çeşitli iş dallarında çalıştıklarını görmekteyiz.

5.1.10. Ortalam aylık gelir

5.1.10.1. K.K.:

Tablo 31

<u>Ortalama aylık gelir</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
100.000'den az	255	63,75
100.000-2.00.000 arası	83	20,75
2.00.000-3.000.000 "	40	10
<u>300.000'den fazla</u>	<u>21</u>	<u>5,25</u>
Toplam	399	99,75

5.1.10.2. İ.H.O.K.:

Tablo 32

<u>Ortalama aylık gelir</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
100.000'den az	199	62,7
100.000-200.000 arası	65	20,5
200.000-300.000 "	21	6,62
<u>300.000'den fazla</u>	<u>15</u>	<u>4,73</u>
Toplam	300	94,63

5.1.10.3. İ.H.L.K.:

Tablo 33

<u>Ortalama aylık gelir</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
100.000'den az	198	69,9
100.000-200.000 arası	45	15,9
200.000-300.000 "	14	4,94
<u>300.000'den fazla</u>	<u>16</u>	<u>5,65</u>
Toplam	274	96,8

Aylık ortalama geliri 100.000'den az olan aile sayısı K.Kurslarında % 63,75, İ.Hatip Orta kısmında % 62,7 ve İ.Hatip Lise kısmında % 69,9'dur. Bunların ortalaması % 65,45 olmaktadır.

Bu ortalama bize, dini kurumlara öğrenci gönderen ailelerin genel olarak ekonomik seviyelerinin düşük olduğunu göstermektedir.

5.1.11. Bu kurumlara gelmelerinde etkili olan kişiler

5.1.11.1. K.K.:

Tablo 34

<u>Etkide bulunanlar</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Kendi	177	44,25
Aile fertleri	207	51,75
Arkadaşları	10	2,5
<u>Başka</u>	<u>6</u>	<u>1,5</u>
Toplam	400	100

5.1.11.2. İ.H.O.K.:

Tablo 35

<u>Etkide bulunanlar</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Kendi	143	45,1
Aile fertleri	156	49,2
Arkadaşları	6	1,89
<u>Başka</u>	<u>5</u>	<u>1,57</u>
Toplam	310	97,79

5.1.11.3. İ.H.L.K.:

Tablo 36

<u>Etkide bulunanlar</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Kendi	128	45,2
Aile fertleri	142	50,1
Arkadaşları	5	1,76
<u>Başka</u>	<u>4</u>	<u>1,41</u>
Toplam	279	98,9

Bu kurumlara öğrencilerin ortalama % 50,35'inin ailelerinin etkisi ile gelmiş oldukları görülmektedir.

5.1.12. Mezuniyet sonrası yapılacak iş

5.1.12.1. K.K.:

Tablo 37

<u>Yapılacak iş</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Miezzin	19	4,75
İmam-Hatip	15	3,75
Kur'an Kursu Öğrt.	193	48,25
İ.Hatip Lisesine devam	58	14,5
Üniversiteye	13	3,25
<u>Başka</u>	<u>101</u>	<u>25,25</u>
Toplam	399	99,75

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, Kur'an Kursu öğrencilerinde 101 (% 25,25) kişi gösterilen seçenekleri tercih etmemişler ve başka cevabında istaklerini yazmışlardır. Buna göre kurstan sonra bu öğrencilerden 36'sı (kız) dikiş, nakış, halı, örgü v.b kurslara, 12 kişi kız Meslek Lisesine gitmeyi, 21 kişi (kız) ev hanımı olmayı düşünmekte ve 7 kişi'de ortaokula devam etmeyi arzulamaktadır.

5.1.12.2. İ.H.O.K.:

Tablo 38

<u>Yapılacak iş</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Miezzin	30	9,46
İmam-Hatip	31	9,77
Kur'an K. Öğretmeni	33	10,4
İ.Hatip Lisesine devam	23	7,25
Üniversete	145	45,7
<u>Baska</u>	<u>45</u>	<u>14,1</u>
Toplam	307	96,84

İmam-Hatip Orta kısmı öğrencilerinden anketin 12. sorusuna "başka" cevabı verenlerin sayısı 45 (% 14,1) tir. Bunlardan 13 öğrenci İ.Hatip Orta kısmından mezun olunca San'at okulu ve Ticaret Lisesi'ne gitmek istemektedirler. 4 öğrenci subay, 3 öğrenci doktor, 3 öğrenci polis ve 3 öğrencide sporcu olmaya düşünmektedir.

5.1.12.3. İ.H.L.K.:

Tablo 39

<u>Yapılacak iş</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Miezzin	6	2,12
İmam-Hatip	15	5,30
K.K. Öğretmeni	13	4,59
İ.H.Lisesine devam	5	1,76
Üniversiteye	229	80,9
<u>Baska</u>	<u>10</u>	<u>3,53</u>
Toplam	278	98,2

Kur'an Kursu öğrencilerinin % 48,25'lik bir oranla en fazla Kur'an Kursu öğretmenliğini, İ.Hatip Orta ve Lise kısmı öğrencilerinin ise en fazla (% 45,7 orta kısmı- % 80,9 lise kısmı.) üniversiteye devam etmek istedikleri anlaşılmaktadır.

Kur'an Kursu öğretmenliğinin ekseriyetle tercih edilmesinin nedeni, Kur'an Kurslarında okumakta olan öğrencilerin çoğunun kız oluşu (%87,92) ve ankete cevap veren öğrencilerin % 82'sinin kızlardan meydana gelmesidir. İmam-Hatiplik ve müezzinlik meslekleri sadece erkek öğrencileri ilgilendirdiğinden kız öğrencilerin diğer cevapları işaretlemeleri mümkün olmamıştır.

5.1.13. İdeal meslek

5.1.13.1. K.K.:

Tablo 40

<u>İdeal Meslek</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Tıbbî meslekler	68	17
Teknik "	19	4,75
Dini "	261	65,25
Hukukîki "	14	3,5
<u>Başka "</u>	<u>37</u>	<u>9,25</u>
Toplam	399	99,75

5.1.13.2. İ.H.O.K. :

Tablo 41

<u>İşsal meslek</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Tıbbî meslekler	103	32,4
Teknik "	41	12,9
Dini "	100	31,5
Hukukî "	32	10
Başka "	34	10,7
Toplam	310	97,79

% 10,7 oranında verilen başka cevaplarında 8'inin teknik mesleklerden olduğu, diğerlerinin ise subay(5kişi), polis(4kişi), öğretmen(3 kişi) sporcu(3 kişi) vb. iş dallarından oluştuğu görülmektedir.

5.1.13.3.İ.H.L.K.:

Tablo 42

<u>İşsal meslek</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Tıbbî meslekler	76	26,8
Teknik meslekler	55	19,4
Dini meslekler	63	22,2
Hukukî meslekler	62	21,9
Başka	20	7,06
Toplam	276	97,5

Kur'an Kursu öğrencilerinin en fazla (%65,25) dinî meslekleri tercih ettikleri, İ. Hatip Orta ve Lise öğrencilerinin ise,istikballerini ilköğrenen bir düzeye gelmiş olduklarından tıbbî mesleklere daha fazla ilgi duydukları görülmektedir.

5.1.14. Dini Eğitimin Amacı

5.1.14.1. K.K.:

Tablo 43

<u>Eğitimin amacı</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
İslam'ı öğrenmek	196	49
İslam'ı öğretmek	168	42
İbadet alışkanlığı	18	4,5
<u>Baska</u>	<u>17</u>	<u>4,25</u>
Toplam	399	99,75

5.1.14.2.İ.H.O.K.:

Tablo 44

<u>Eğitimin amacı</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
İslam'ı öğrenmek	139	43,8
İslam'ı öğretmek	121	38,1
İbadet alışkanlığı	22	6,94
<u>Baska</u>	<u>31</u>	<u>9,77</u>
Topla m	313	98,73

5.1.14.3.İ.H.L.K.:

Tablo 45

<u>Eğitimin amacı</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
İslam'ı öğrenmek	92	32,5
İslam'ı öğretmek	128	45,2
İbadet alışkanlığı	17	6
<u>Baska</u>	<u>43</u>	<u>14,4</u>
Toplam	278	98,5

İ.Hatip Lise Kısımında başka cevabı verenler 41(%14,4) kişidir. Bunların 20'si iki seçeneği birleştirerek "İslam'ı öğrenmek ve öğretmek" şeklinde cevap vermişlerdir. 12 kişi ise halen mevcut dinî eğitimi yetersiz bulmaktadırlar (103).

Öğrencilerin K.Kurslarında %49, İ.Hatip Orta Kısımında %43,8 ve İ.Hatip Lise Kısımında ise %32,5'inin görmekte oldukları dinî eğitimle İslam Dini'ni öğrenmek arzusunda oldukları anlaşılmaktadır.

Bu konuda yapılmış bir başka araştırmada, Samsun İ.Hatip Lisesi'nde okuyan 200 öğrenci velisine uygulanan anketlerle çocuklarını niçin bu kurumlara gönderdikleri öğrenilmeye çalışılmış ve %56,76'sının lise tahsili yanında dinî bilgilerin de alınmasını istedikleri görülmüştür (104).

5.1.15. Dinî eğitimi değerlendirme

5.1.15.1.K.K.:

Tablo 46

<u>Eğitimi değerlendirme</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Yeterli	260	65
<u>Yetersiz</u>	<u>140</u>	<u>35</u>
Toplam	400	100

(103) Eğitimin yetersizliği 15.soruda belirtilmesi gereken bir konu olduğu halde bazı öğrenciler(12 kişi) bunu barada dile getirmişlerdir.

(104) Sadık,İ.: İslam(Aylık Mecmua),s.12-13.

5.1.16.2. İ.H.O.K.:

Tablo 50

<u>Yetersizliğin nedenleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Ders saatleri az	62	48,81
Öğretmenler yetersiz	49	38,58
<u>Başka</u>	<u>16</u>	<u>12,59</u>
Toplam	127	99,98

16 kişi(%12,59) eğitimi yetersiz kılan nedenleri "başka" seçeneği içerisinde belirtmişlerdir. Bunlardan 6 kişi okulda öğretilen bilgileri yetersiz görmekte ve 3 kişi de derslerin tam gün değil, yarım gün yani ikili öğretim yapılmasını istemektedirler.

5.1.16.3. İ.H.L.K.:

Tablo 51

<u>Yetersizliğin nedenleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Ders saatleri az	82	38,31
Öğretmenler yetersiz	56	26,16
<u>Başka</u>	<u>76</u>	<u>35,51</u>
Toplam	214	99,98

İmam-Hatip Lise Kısımında başka şikkını işaretleyen 76 kişiden 23'ü öğretmenlerin yetersiz olduklarını, 16'sı eğitim politikasının verimsizliğe neden olduğunu, 3'ü ders saatlerinin fazla olduğunu, azaltılması gerektiğini ve diğer bir üç kişi de ders kitaplarının ve kapsamış olduğu konuların verimli olmadığını ileri sürmektedirler.

Öğretmenleri yetersiz gören 23 kişinin verdiği cevaplar "Öğretmenler yetersiz" şikkına ilave edilebilir. Fakat cevaplar buraya yazılmış olduğundan biz de aynı grup içerisinde değerlendirmeyi uygun gördük.

Kur'an Kursları ve İmam-Hatip Orta ve Lise kısmında öğrencilerin eğitiminde yetersizliğe neden olarak en fazla ders saatlerinin az olmasını gösterdiklerini görüyoruz. (Ortalama % 43,42). Bu sonuçlarla, öğrencilerin çoğunlukla dinin daha iyi öğrenilebilmesi için ders saatlerinin artırılmasını arzu ettikleri anlaşılmaktadır.

Liselerde okutulan "Din Kültürü ve Ahlak bilgisi " dersleri hakkında yapılan bir başka araştırmaya göre, Din Dersi öğretmenlerinden % 92,36'sı, Lise mezunlarında % 76,50'si ve öğrenci velilerinde % 72'si bu ders için ayrılan haftalık süreyi yetersiz görmüşlerdir (105).

Liselerdeki 968 Din Dersi öğretmenine uygulanan bir diğer araştırma sonucuna göre ise, öğretmenlerin % 43,50'si bu derslerde amacın hiç gerçekleşmediğini ve % 46,60'ı da orta derecede gerçekleştirebildiğini belirtmişlerdir (106).

(105) Öcal, M. : Din Öğretimi Dergisi, S. 99.

(106) Bilgin, B. : Din Öğretimi Dergisi, S. 79.

5.2. Hipotezlerin Sınanması

5.2.1. Dini eğitim kurumlarına en çok çiftçilikle geçinen yani toprak ve tarıma bağlı aileler öğrenci göndermektedirler.

5.2.1.1. K.K.:

Tablo 52

<u>Baba meslekleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Memur	58	14,5
İşçi	133	33,25
Çiftçi	106	26,5
Esnaf	63	15,75
<u>Baska</u>	<u>39</u>	<u>9,75</u>
Toplam	399	99,75

5.2.1.2. İ.H.O.K. :

Tablo 53

<u>Baba meslekleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Memur	50	15,7
İşçi	67	21,1
Çiftçi	110	34,7
Esnaf	47	14,8
<u>Baska</u>	<u>40</u>	<u>12,6</u>
Toplam	314	98,9

5.2.1.3. İ.H.L.K. :

Tablo 54

<u>Baba meslekleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Memur	51	18
İşçi	52	18,3
Çiftçi	108	38,1
Esnaf	35	12,3
<u>Başka</u>	<u>35</u>	<u>12,3</u>
Toplam	281	99,2

Kur'an Kurslarında % 33,25'lik bir oranla baba mesleklerinin "işçi" olduğunu, çiftçilikle geçinen ailelerin ise ikinci sırayı (% 26,5) aldığını görüyoruz.

İmam-Hatip Orta ve Lise kısmında baba meslekleri bakımından çiftçiliğin ~~başta~~ geldiğini görmekteyiz.

Bu tablolarla, hipotezimizin Kur 'an Kursları için geçerli olmadığını ancak İmam-Hatip Orta ve Lise kısmı hakkında ileri sürülebileceğini anlamaktayız.

Bilindiği üzere, köyde yaşayan, toprağa bağlı olarak ekonomik faaliyetlerde bulunan insanlarda dini duygu ve düşünceler, daha etkin ve belirgin olmaktadır (107).

Yapılan araştırmalarda, gecekondualarda dinin etki alanının daha yüksek olduğu (108) ve Almanya'da ki Türk işçilerinin cami yokluğunun büyük bir eksiklik olup olmadığı konusundaki görüşlerinde, Türkiye'den

(107) Türkoğlu, O. : Yoksulluk Kültürü, S. 88-92.

(108) A.g.e. , S. 88-92.

geliş yerlerinin belirleyici rol oynadığı görülmüştür (109).

5.2.2. Öğrencilerin anne ve babalarının öğrenim durumu düşük seviyede bulunmaktadır.

5.2.2.1. K.K.:

Tablo 55

Öğrenim durumu	Babalar		Anneler	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiç mezun değil	108	27	294	73,5
İlkokul	222	55,5	99	24,75
Ortaokul	39	9,75	5	1,25
Lise	21	5,25	2	0,5
Üniversite	7	1,75	0	0
Toplam	397	99,25	400	100

5.2.2.2. İ.H.O.K. :

Tablo 56

Öğrenil durumu	Babalar		Anneler	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiç mezun değil	100	31,5	231	72,8
İlkokul	161	50,7	76	23,9
Ortaokul	31	9,77	4	1,26
Lise	18	5,67	2	0,63
Üniversite	5	1,57	1	0,31
Toplam	315	99,36	314	99,05

(109) Türkoğlu, O. : Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları, S. 267.

5.2.2.3. İ.H.L.K.:

Tablo 57

Öğrenim durumu	Babalar		Anneler	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiç mezun değil	85	30	206	72,7
İlkokul	154	54,4	68	24
Ortaokul	16	5,65	2	0,70
Lise	18	6,36	5	1,76
Üniversite	7	2,47	1	0,35
Toplam	280	98,9	282	99,6

Tablolardan anlaşılacağı üzere, ilkököl mezunu olan babaların ortalaması %53,5'i bulurken Annelerde bu oran ortalama % 24,21 gibe düşük bir seviyede kaymaktadır. Başka bir ifadeyle babaların yarısı ilkököl mezun iken annelerin ancak dörtte birine yakın bir kısmı ilkököl mezunu olmaktadır.

Hiç bir öğretim kurumundan mezun olmayan annelerin ortalaması, % 73 gibi yüksek bir rakam çıkmaktadır.

Bu tablolar bize ileri sürdüğümüz hipotezin doğru olduğunu göstermektedir.

5.2.3. Bu kurumlardaki öğrenciler, kalabalık ailelerin çocuklarıdır.

5.2.3.1. K.K.:

Tablo 58

Kardeş Sayıları	Sayı	%
3 ve daha az	44	11
4-6 arası	216	54
7-9 arası	120	30
10 ve daha fazla	18	4,5
Toplam	398	99,5

5.2.3.2. İ.H.O.K. :

Tablo 59

<u>Kardeş Sayıları</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
3 ve daha az	43	13,5
4-6 arası	146	46
7-9 arası	109	34,3
<u>10 ve daha fazla</u>	<u>16</u>	<u>5,04</u>
Toplam	314	99,05

5.2.3.3. İ.H.L.K. :

Tablo 60

<u>Kardeş Sayıları</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
3 ve daha az	40	14,1
4-6 arası	126	44,5
7-9 arası	90	31,8
<u>10 ve daha fazla</u>	<u>26</u>	<u>9,18</u>
Toplam	282	99,6

Öğrencilerin ortalama % 12,86'sı sadece " 3 ve daha az" sayıda kardeşlere sahip bulunmaktadır. Geriye kalan % 87,14'ünün kardeş sayıları ise, 4 ile 10 ve daha fazla arasında değişiklik göstermektedir.

Geniş ve kalabalık ailelerde dini duyguların daha etkili olduğu (110) da hatırlanırsa, bu kurumlara devam eden öğrencilerin kalabalık ailelerden gelmekte oldukları ortaya çıkmış olur.

(110) Günay, Ü. : Türkiye İ. Din Eğitimi Semineri, S. 198.

5.2.4. Öğrenciler, gelir düzeyi düşük ailelerden gelmektedirler.

5.2.4.1. K.K.:

Tablo 61

<u>Ortalama aylık gelir</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
100.000'den az	255	63,75
100.000-200.000	83	20,75
200.000-300.000	40	10
<u>300.000'den fazla</u>	<u>21</u>	<u>5,25</u>
Toplam	399	99,75

5.2.4.2. İ.H.O.K.

Tablo 62

<u>Ortalama aylık gelir</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
100.000'den az	199	62,7
100.000-200.000	65	20,5
200.000-300.000	21	6,62
<u>300.000'den fazla</u>	<u>15</u>	<u>4,73</u>
Toplam	300	94,63

5.2.4.3. İ.H.L.K.

Tablo 63

<u>Ortalama aylık gelir</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
100.000'den az	198	69,9
100.000-200.000	45	15,9
200.000-300.000	14	4,94
<u>300.000'den fazla</u>	<u>16</u>	<u>5,65</u>
Toplam	274	96,8

Görüldüğü gibi, öğrencilerin aylık gelirlerinin her üç grup için ortalaması % 65,45'tir. Bu oran, eğitim kurumlarına devam eden öğrencilerin ekonomik seviyelerinin düşük bir düzeyde olduğunu ispatlamaktadır.

Sosyo-ekonomik bakımdan aşağı seviyede bulunan kesimlerde dine bağlılık ve din etkinliğini daha fazla olduğu (111), bunda toplumsal farklılaşmanın rol oynadığını, Sosyo-ekonomik şartlardaki büyümenin doğurduğu farklılaşma ile dinin etkinliğini azalacağı (112) ileri sürülmektedir.

Sosyo-ekonomik sınıfların kişilerin dini tutum ve davranışları üzerinde etkisini araştıran bir çalışmaya göre, dine yüksek bir değer veren öğrencilerin % 54,3'ünün aşağı sınıflarda geldiği anlaşılmıştır(113)

Ancak dini, sadece belirli Sosyo-ekonomik şartların ortaya koyduğu bir kurum olarak düşünmek de mümkün olamamaktadır. Çok tanrılı dinlerin fazlasıyla maddi hayat şartlarının tesirinde kaldığı şüphesizdir. Fakat yüksek dinler, önceleri belirli şartlarda ortaya çıksalar bile, zamanla toplumun diğer tabakalarına da nüfuz ederler. Örneğin, İslâm ve Hristiyanlık dinleri, önceleri şehir halkı arasında zuhur etmiş ve sonra kırsal alanlara da yayılmıştır (114).

(111) Armaner, N. : a.g.e. , S. 130.

(112) Yücekök, A. : 100 Soruda Türkiye'de Din ve Siyaset, S. 25.

(113) Türkdoğan, O. : Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları, S. 265.

(114) Freyer, H. : a.g.e. , S. 66-68.

5.2.5. Öğrencilerin Dini eğitim kurumlarına yöneltilmelerinde en fazla aileleri etkili olmaktadır.

5.2.5.1. K.K.:

Tablo 64

<u>Etkide bulunanlar</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Kendi	177	44,25
Aile fertleri	207	51,75
Arkadaşları	10	2,5
<u>Baska</u>	<u>6</u>	<u>1,5</u>
Toplam	400	100

5.2.5.2. İ.H.O.K.

Tablo 65

<u>Etkide bulunanlar</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Kendi	143	45,1
Aile fertleri	156	49,2
Arkadaşları	6	1,89
<u>Baska</u>	<u>5</u>	<u>1,57</u>
Toplam	310	97,79

5.2.5.3. İ.H.L.K.:

Tablo 66

<u>Etkide bulunanlar</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Kendi	128	45,2
Aile fertleri	142	50,2
Arkadaşları	5	1,76
<u>Baska</u>	<u>4</u>	<u>1,21</u>
Toplam	279	98,9

Bu eğitim kurumlarına ailelerin etkisi ile gelenlerin ortalaması % 50,35'i bulmaktadır. Bu yüzde, hipotezimizi doğrular niteliktedir. Bunun nedeni de, fertlerin dinî tutum ve davranışları üzerinde en fazla ailenin etkili olması (115) ve ailenin insanın ilk dinî eğitim gördüğü ve önemi ileri yaşıtlardan kendini gösteren bir etki alanı olmasındandır (116). Zira, Dine inanmayan 600 kişi üzerinde yapılan bir araştırmadan bu kişilerden % 67'sinin ailelerinin (anne ve babalarının) hiç bir Dinî pratiği yerine getirmedikleri anlaşılmıştır (117).

Ailenin dinî inancın ortaya çıkmasında ve oluşmasında üstlendiği bu roller (118) göz önüne alınacak olursa, dinî eğitim kurumlarındaki çocukların aileleri tarafından buralara yönlendirildikleri daha iyi anlaşılmış olacaktır.

5.2.6. Yukarı sınıflara doğru çıkıldıkça , öğrencilerin almakta oldukları dinî eğitimi yetersiz görme oranı yükselmektedir.

5.2.6.1. K.K.:

Tablo 67

<u>Eğitimi değerlendirme</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Yeterli	260	65
Yetersiz	140	35
Toplam	400	100

(115) Armaner, N. : a.g.e. , S. 76.

(116) A.g.e. , S. 156

(117) Günay, Ü. : a.g.m. , S.197.

(118) Yavuz, K. : a.g.e. , S.46.

5.2.6.2. İ.H.O.K.:

Tablo 68

<u>Eğitimi değerlendirme</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Yeterli	186	58,6
<u>Yetersiz</u>	<u>129</u>	<u>40,6</u>
Toplam	315	99,36

5.2.6.3. İ.H.L.K. :

Tablo 69

<u>Eğitimi değerlendirme</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Yeterli	63	22,2
<u>Yetersiz</u>	<u>219</u>	<u>77,3</u>
Toplam	282	99,6

Aldıkları eğitimi yeterli görenlerin en fazla (% 65) Kur'an Kursu öğrencileri oldukları görülmektedir. Yetersiz görenlerin en fazla olduğu kesim ise İ.Hatip Lise kısmı öğrencileridir (% 77,3). Öğrenciler, yukarı sınıflara doğru ilerleyip bilgi ufukları genişleyince din konusunun geniş bir alan olduğunu kavramakta mevcut programları yeterli bulmamakta ve bunu telafisi için çeşitli görüşler ileri sürmektedirler.

Ankara'da 400 İise öğrencisine uygulanan bir anketle okumakta oldukları Din Kültürü ve Ahlâk bilgisi dersinin yeterli olup olmadığı sorulmuş ve 69,38'i hem ders kitabının içeriğini hem de haftalık ders saatlerinin yetersiz görmüşlerdir (119).

(119) Bayrak, M. ve Gencel, A. : Din Öğretimi Dergisi, S. 109-111?

5.2.7. Doğum yeri şehir olan öğrencilerin babalarının öğrenim seviyesi, doğum yerleri köy olan öğrenci babalarına nazaran daha yüksektir.

İlgili açıklayıcı tablolar aşağıdadır:

5.2.7.1. K.K.:

Tablo 70 : Doğum yerleri ve baba tahsilleri

Doğum yeri	Babaların tahsili					Toplam
	Tahsilsiz	İlk	Orta	Lise	Ün.	
Köy	52	50	7	0	1	110
Kasaba	12	51	8	5	0	76
İlçe	3	13	4	2	1	23
Şehir	41	108	20	14	5	188
Toplam	108	222	39	21	7	397

Tablo 71 : Doğum yerlerinin baba tahsillerine göre dağılım yüz-
deleri.

	Tahsilsiz	İlk	Orta	Lise	Ün.
Köy doğumlu(Top):110	47,27	45,45	6,36	0	0,90
Şehir " (Top):188	21,80	57,44	10,63	7,44	2,65

Tablo 72 : Baba tahsillerinin doğum yerlerine göre dağılım yüz-
deleri

		%	
		Köy	Şehir
Tahsilsiz (Toplam) 108	:	48,14	37,96
İlköğül (Toplam) 222	:	22,52	48,64
Orta (Toplam) 39	:	17,94	51,28
Lise " 21	:	0	66,66
Üniversite " 7	:	14,28	71,42

5.2.7.2. İ.H.O.K.:

Tablo 73 : Doğum yerleri ve baba tahsilleri

Babaların Tahsili						
Doğum Yeri	Tahsilsiz	İlk Orta	Lise Ün.	Toplam		
Köy	53	56	8	3	0	120
Kasaba	3	6	1	0	0	10
İlçe	17	25	5	2	2	51
Şehir	27	74	17	12	3	133
Toplam	100	161	31	17	5	314

Tablo 74 : Doğum yerlerinin baba tahsillerine göre dağılım yüzdeleri

			Tahsilsiz	İlk Orta	Lise Ün.	
Köy doğumlu (Toplam) :	120	:	44,16	46,66	6,66	2,5 0
Şehir " :	133	:	20,30	55,63	12,78	9,02 2,25

Tablo 75 : Baba tahsillerinin doğum yerlerine göre dağılım yüzdeleri

				%	
				Köy	Şehir
Tahsilsiz (Toplam)	100	:		53	27
İlk "	161	:		34,78	45,96
Orta "	31	:		25,80	54,83
Lise "	17	:		17,64	70,58
Üniversite "	5	:		0	60

5.2.7.3. İ.H.L.K.:

Tablo 76 : Doğum yerleri ve baba tahsilleri

Doğum yeri	Babaların tahsili					Toplam
	Tahsilsiz	İlk	Orta	Lise	Ün.	
Köy	42	70	3	4	2	121
Kasaba	5	1	1	2	0	9
İlçe	15	38	3	4	0	60
Şehir	23	42	9	8	0	82
Toplam	95	151	16	18	2	272

Tablo 77 : Doğum yerlerinin baba tahsillerine göre dağılım yüzdeleri

		% Tahsilsiz İlk Orta Lise Ün.				
KöyDoğumlu (Toplam)	121 :	34,71	57,85	2,47	3,30	1,65
Şehir "	82 :	28,04	51,21	10,97	6,61	0

Tablo 78 : Beba tahsillerinin doğum yerlerine göre dağılım yüzdesi

		% Köy Şehir	
Tahsilsiz (Toplam)	95	44,21	24,21
İlk "	151	46,35	27,81
Orta "	16	18,75	56,25
Lise "	18	22,22	44,44
Üniversite "	2	100	0

Görüldüğü üzere, doğum yeri tahsil derecesini etkilemekte ve hipotezin doğru olduğu anlaşılmaktadır.

5.2.8. Köy doğumlu öğrencilerin kardeş sayıları, şehir doğumlu olanlara göre daha fazladır.

Doğum yeri köy olan öğrencilerin ailelerinin köyde oturdukları, tarım ile uğraştıkları, kalabalık nüfusa sahip oldukları ve ebeveynlerin öğrenim düzeylerinin düşük olabileceği ileri sürülebilir. Bu varsayımla birlikte kırsal alanlarda geniş ailelerin yoğunlukta olacağı da (120) düşünülerek, doğum yeri ile kardeş sayısı arasında ilgi kurmaya çalıştığımız bu hipotezi tablolar yardımıyla şu şekilde doğrulamaktayız;

5.2.8.1. K.K :

Tablo 79 : Doğum yerleri ve kardeş sayıları

Doğum yeri	Kardeş Sayısı				Top
	3ve daha az	4-6	7-9	10ve daha fazla	
Köy	6	51	43	11	111
Kasaba	7	46	21	1	75
İlçe	3	15	5	0	23
Şehir	28	104	51	6	189
Toplam	44	216	120	18	398

Tablo 80:Doğum yerlerinin kardeş sayısına göre dağılım yüzdeleri

	3 ve daha az	4-6	7-9	10 ve daha fazla
Köy doğumlu(toplam):111	5,40	45,94	38,73	9,90
Şehir " " :189	14,81	55,02	26,98	3,17

Tablo 81 : Kardeş sayılarının doğum yerlerine göre dağılım

yüzdeleri

		<u>%</u>	
		<u>Köy</u>	<u>Şehir</u>
3 ve daha az (toplam) :	44	13,63	63,63
4-6	" :216	23,61	48,14
7-9	" : 120	35,83	42,5
10 ve Daha fazla	: 18	61,11	33,33

5.2.8.2. İ.H.O.K.:

Tablo 82 : Doğum yerleri ve kardeş sayıları

Doğum yeri	<u>Kardeş Sayısı</u>			
	<u>3ve daha az</u>	<u>4-6</u>	<u>7-9</u>	<u>10ve daha faz</u>
Köy	15	49	48	10
Kasaba	1	6	3	0
İlçe	3	22	22	4
Şehir	24	68	36	2
Toplam	43	145	109	16

Tablo 83 : Doğum yerlerinin kardeş sayısına göre dağılım

yüzdeleri

		<u>%</u>			
		<u>3 ve daha az</u>	<u>4-6</u>	<u>7-9</u>	<u>10 ve daha faz.</u>
Köy Doğumlu (Toplam) :	122	12,29	40,16	39,34	8,19
Şehir " "	: 130	18,46	52,30	27,69	1,53

Tablo 84 : Kardeş sayılarının doğum yerlerine göre dağılım yüzdeleri

		% _____	
		Köy _____	Şehir _____
3 ve daha az (Toplam) :	43	34,88	55,81
4-6	" : 145	33,79	46,89
7-9	" : 109	44,03	33,02
10 ve daha fazla	: 16	62,5	12,5

5.2.8.3. İ.H.L.K.:

Tablo 85 : Doğum yerleri ve kardeş sayıları

Doğum yeri	Kardeş Sayıları _____				
	3 ve daha az	4-6	7-9	10 ve daha fazla	Toplam
Köy	9	49	43	20	121
kasaba	1	6	2	1	10
İlçe	12	28	20	1	61
Şehir	18	42	24	2	86
Toplam	40	125	89	24	278

Tablo 86 : Doğum yerlerinin kardeş sayına göre dağılım yüzdeleri

		% _____			
		3 ve daha az	4-6	7-9	10 ve daha fazla
Köy doğumlu (Top):	121	7,43	40,49	35,53	16,52
Şehir	" : 86	20,93	48,83	27,90	2,32

Tablo 87 : Kardeş sayılarının doğum yerlerine göre dağılım yüzdeleri

	%	
	Köy	Şehir
3 ve daha az(Toplam) ; 40	22,5	45
4-6 " : 125	39,2	33,6
7-9 " : 89	48,31	26,96
10 ve daha fazla : 24	83,33	8,33

5.2.9. Öğrenci babalarının öğrenim düzeyi ile çocuk sayısı arasında ters bir orantı vardır.

Köyde oturan babaların tahsilinin, şehre göre düşük bulunduğunun ve köy doğumluların kardeş sayılarının fazla olduğunu gösteren yukarıdaki iki hipotez doğrulandığına göre öğrenim ile çocuk sayısı arasında da ters bir orantıdan söz etmek mümkün olmaktadır.

5.2.9.1.K.K :

Tablo 88 : Baba tahsilleri ve kardeş sayıları

Baba tahsilleri	Kardeş Sayıları				Top.
	3 ve daha az	4-6	7-9	10 ve daha Fazla	
Tahsilsiz	11	40	46	9	106
İlk	20	138	55	9	222
Orta	6	24	9	0	39
Lise	7	7	7	0	21
Üniversite	0	7	0	0	7
Toplam	44	216	117	18	395

Tablo 89 : Baba tahsillerinin kardeş sayılarına göre dağılım yüzdeleri

		% 3 ve daha az 4-6 7-9 10 ve daha fazla			
Tahsilsiz (Top):	106	10,37	37,73	43,39	8,49
İlk	" :222	9,0	62,16	24,77	4,05
Orta	" : 39	15,35	61,53	23,07	0
Lise	" : 21	33,33	33,33	33,33	0
Üniversite "	: 7	0	100	0	0

Tablo 90 : Kardeş sayılarının baba tahsillerine göre dağılım yüzdeleri

		% tahsilsiz İlk Orta Lise Ün.				
3 ve daha az (Toplam) :	44	25	45,45	13,63	15,90	0
4-6	" :216	18,51	63,88	11,11	3,24	3,24
7-9	" :117	39,31	47	7,69	5,98	0
10 ve daha fazla	: 18	50	50	0	0	0

5.2.9.2. İ.H.O.K.:

Tablo 91 : Baba tahsilleri ve kardeş sayıları

Baba tahsilleri	Kardeş Sayıları				
	3 ve daha az	4-6	7-9	10 ve daha fazla	Top.
Tahsilsiz	9	34	46	9	98
İlk	22	80	52	6	160
Orta	5	20	6	0	31
Lise	6	8	4	0	18
Ü					
Üniversite	1	4	0	0	5
Toplam	43	146	108	15	312

Tablo 92: Baba tahsillerinin kardeş sayılarına göre dağılım yüzdeleri

		<u>%</u>			
		<u>3 ve daha az</u>	<u>4-6</u>	<u>7-9</u>	<u>10 ve daha fazla</u>
Tahsilsiz(toplam):	98	9,18	34,69	46,93	9,18
İlkokul	" 160	13,75	50	32,5	3,75
Ortaokul	" 31	16,21	64,51	19,35	0
Lise	" 18	33,33	44,44	22,22	0
Üniversite	" 5	20	80	0	0

Tablo 93 :Kardeş sayılarının baba tahsillerine göre dağılım yüzdeleri

		<u>%</u>				
		<u>Tahsilsiz</u>	<u>İlkokul</u>	<u>Ortaokul</u>	<u>Lise</u>	<u>Üniversite</u>
3 ve daha az(toplam):	43	20,93	51,16	11,62	13,95	2,32
4-6 arası	" 146	23,28	54,79	13,69	5,47	2,73
7-9	" 108	42,59	48,14	5,55	3,70	0
10 ve daha fazla	" 15	60	40	0	0	0

5.2.9.3. İ.H.L.K.:

Tablo 94: Baba tahsilleri ve kardeş sayıları

Baba tahsilleri	<u>Kardeş sayıları</u>				Toplam
	<u>3 ve daha az</u>	<u>4-6</u>	<u>7-9</u>	<u>10 ve daha fazla</u>	
Tahsilsiz	5	33	35	12	85
İlkokul	21	72	48	12	153
Ortaokul	7	7	1	1	16
Lise	3	12	3	0	18
Üniversite	3	1	2	1	7
Toplam	39	125	89	26	279

Tablo 95: Baba tahsillerinin kardeş sayılarına göre dağılım yüzdeleri

		<u>%</u>			
		<u>3 ve daha az</u>	<u>4-6</u>	<u>7-9</u>	<u>10 ve daha fazla</u>
Tahsilsiz(toplam):	85	5,88	38,82	41,17	14,11
İlkokul	" : 153	13,72	47,05	31,37	7,84
Ortaokul	" : 16	43,75	43,75	6,25	6,25
Lise	" : 18	16,66	66,66	16,66	0
Üniversite	" : 7	42,85	14,28	28,57	14,28

Tablo 96: Kardeş sayılarının baba tahsillerine göre dağılım yüzdeleri

		<u>%</u>				
		<u>Tahsilsiz</u>	<u>İlkokul</u>	<u>Ortaokul</u>	<u>Lise</u>	<u>Üniversite</u>
3 ve daha az (Toplam)	:39	12,82	53,84	17,94	7,69	7,69
4-6 arası	" : 125	26,4	57,6	5,6	9,6	0,8
7-9 "	" : 89	39,32	53,93	1,12	3,37	2,24
10 ve daha fazla"	: 26	46,15	46,15	3,84	0	3,84

5.2.10. En fazla Çocuk sahibi olan babaların mesleği çiftçiliktir.

Köyde ikamet eden ailelerin toprağa bağlı tarım ve çiftçilikle uğraştıkları ve bu yüzden daha fazla insan gücüne ihtiyaç duydukları bilinmektedir. Gerek bu ihtiyaç ve gerekse eğitim düzeyini düşüklüğü gibi nedenler, bu aileleri fazla çocuk sahibi olmaya itebileceği anlaşılmaktadır.

Bu görüş tahminler, bizi çiftçilik mesleği ile çocuk sayısı arasında bir ilgi aramaya sevk etmiş bulunmaktadır.

5.2.10.1. K.K.:

Tablo:97: Baba meslekleri ve kardeş sayıları

Baba meslekleri	Kardeş sayıları				Toplam
	3 ve daha az	4-6	7-9	10 ve daha fazla	
Memur	9	31	18	0	58
İşçi	14	85	29	5	133
Çiftçi	8	41	46	9	104
Esnaf	7	37	15	4	63
Başka	5	22	12	0	39
Toplam	43	216	120	18	397

Tablo 98: Baba mesleklerinin kardeş sayılarına göre dağılım yüzdeleri

		%			
		3 ve daha az	4-6	7-9	10 ve daha fazla
Memur(Toplam) :	58	15,51	53,44	31,03	0
İşçi "	:133	10,52	63,90	21,80	3,75
Çiftçi "	:104	7,69	39,42	44,23	8,65
Esnaf "	: 63	11,11	58,73	23,80	6,34
Başka "	: 39	12,82	56,41	30,76	0

Tablo99: Kardeş sayılarının baba mesleklerine göre dağılım yüzdeleri

		%				
		Memur	İşçi	Çiftçi	Esnaf	Başka
3 ve daha az(toplam):	43	20,93	32,55	18,60	16,27	11,62
4-6	" :216	14,35	39,55	18,98	17,12	10,18
7-9	" :120	15	24,16	38,33	12, 5	10
10 ve daha yukarı	: 18	0	27,77	50	22,22	0

5.2.10.2. İ.H.O.K.:

Tablo 100: Baba meslekleri ve kardeş sayıları

Baba meslekleri	Kardeş sayıları				Toplam
	3 ve daha az	4-6	7-9	10 ve daha fazla	
Memur	9	29	11	0	49
İşçi	10	35	20	2	67
Çiftçi	8	40	48	12	108
Esnaf	9	19	18	1	47
Başka	6	21	12	1	40
Toplam	42	144	109	16	311

Tablo 101: Baba mesleklerinin kardeş sayılarına göre dağılım yüzdeleri

	%			
	3 ve daha az	4-6	7-9	10 ve daha fazla
Memur(Toplam): 49	18,36	59,18	22,44	0
İşçi " : 67	14,92	52,23	29,85	2,98
Çiftçi " : 108	7,40	37,03	44,44	11,11
Esnaf " : 47	19,14	40,42	38,29	2,12
Başka " : 40	15,	52, 5	30	2, 5

Tablo 102: Kardeş sayılarının baba mesleklerine göre dağılım yüzdeleri

	%				
	Memur	İşçi	Çiftçi	Esnaf	Başka
3 ve daha az (Toplam) 42	21,42	23,80	19,04	21,42	14,28
4-6 " : 144	20,13	24,30	27,77	13,19	14,58
7-9 " : 109	10,09	18,34	44,03	16,51	11
10 ve daha yukarı : 16	0	12, 5	75	6,25	6,25

5,2.10.3. İ.H.L.K.:

Tablo 103: Baba meslekleri ve kardeş sayıları

Baba meslekleri	Kardeş sayıları				Toplam
	3 ve daha az	4-6	7-9	10 ve daha fazla	
Memur	9	25	12	5	51
İşçi	8	25	17	2	52
Çiftçi	11	44	39	13	107
Esnaf	7	13	12	3	35
Başka	5	17	10	3	35
Toplam :	40	124	90	26	280

Tablo 104: Baba mesleklerinin kardeş sayılarına göre dağılım yüzdeleri

		%			
		3 ve daha az	4-6	7-9	10 ve daha fazla
Memur(Toplam) :	51	17,64	49,01	23,52	9,80
İşçi "	52	15,38	48,07	32,69	3,84
Çiftçi "	107	10,28	41,12	36,44	12,14
Esnaf "	35	20	37,14	34,28	8,57
Başka "	35	14,28	48,57	28,57	8,57

Tablo 105: Kardeş sayılarının baba mesleklerine göre dağılım yüzdeleri

		%				
		Memur	İşçi	Çiftçi	Esnaf	Başka
3 ve daha az(Toplam):	40	22, 5	20	27, 5	17, 5	12, 5
4-6 "	124	20,16	20,16	35,48	10,48	13,70
7-9 "	90	13,33	18,88	43,33	13,33	11,11
10 ve daha yukarı"	26	13,23	7,69	50	11,53	11,53

VI. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Yukarıdaki bölümlerde zaman zaman değindiğimiz bu araştırmanın sonuçlarını, konun daha iyi anlaşılması ve yorumlanması için toplucave maddeler halinde özetliyoruz:

- 1- Araştırma konusu olarak incelediğimiz bu iki kurumda okuyan öğrencilerin babalarının mesleği, genellikle toprağa bağımlılık gösteren çiftçilik olduğu görülmektedir.
- 2- Anne ve babaların öğrenim düzeyi düşük bulunmaktadır.
- 3- Öğrenciler, kalabalık bir nüfusa sahip ailelerden gelmektedirler.
- 4- Aileler, gelir düzeyi bakımından da düşüklük göstermektedirler.
- 5- Bu eğitim yerlerine öğrenciler, çoğunlukla ailelerinin yönlendirmesi ile gelmektedirler.
- 6- Öğrenciler, buralara daha çok kendi dinlerini öğrenme amacıyla yönelmektedirler.
- 7- Görülmekte olan dini eğitimi yetersiz görme oranı, yukarı sınıflara doğru artış göstermektedir.
- 8- Eğitimi yetersiz kılan nedenler arasında çoğunlukla ders saatlerinin az oluşu gösterilmektedir.
- 9- Öğrencilerin doğum yeri, babalarının öğrenim düzeyini ve çocuk sayısını etkilemektedir.
- 10- Babaların öğrenim düzeyi yükseldikçe çocuk sayılarının azaldığı anlaşılmaktadır.
- 11- Çiftçilikle geçinen ailelerin çocuk sayılarının daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır.

6.2. Öneriler

Araştırmamızdan elde ettiğimiz sonuçları gözönünde bulundurarak yapabileceğimiz bazı öneriler şunlardır.

1- Din bir toplumda ne kadar önem taşırsa, din görevlisi yetiştiren kurumların da o derece önem arzettiği ve kamuoyunda bu eğitim yerleri hakkında zaman zaman olumlu veya olumsuz tartışmalar yapıldığı da gözönüne alınırsa, bu sahalara yönelik çok yönlü sosyal araştırmaların geciktirilmeden yapılması zarurieti ortaya çıkmaktadır.

2- Gerek bu araştırmamızdan ve gerekse daha önce yapılmış benzeri çalışmalardan (119) mevcut dini eğitim yetersiz karşılanmaktadır.

Ayrıca bir başka araştırmadan (120) İmam-Hatip Lisesi mezunlarının meslekleri dışındaki sahalarda çalışmalarının nedenlerinden biri, kendi mesleklerini ifa edecek derecede kendilerini yeterli görmemeleri olduğu anlaşılmıştır.

Bitün bunlar gözönüne alınarak, halkımızın din görevlisi ihtiyacını karşılamak amacıyla açılmış bulunan bu kurumlarda okutulmakta olan derslerin saatleri ve müfredatları yeniden gözden geçirilerek hazırlanmasının ve bu öğrencilerin ileride üstlenecekleri dini meslekleri rahat bir şekilde yerine getirip toplumda saygınlığını koruya bilmeleri amacıyla, teorik bilgiler yanında uygulamaya daha fazla yer verilmesinin(11) yararlı olacağı ortaya çıkmaktadır.

(119) Bilgin, B. :a.g.m.,s,79.

(120) Güran, K. : I.Din Eğitimi Semineri, S.339.

(121) Akdoğan, S. : I.Din Eğitimi Semineri, S.351.

ANKET

Okul veya kursun adı:

Açıklama:Her soru için verilmiş cevaplardan sizin için en uygunu hangisi ise, o cevabın önünde bulunan harfi daire(0) içerisine alınız.Her soruya sadece bir cevap verilecektir.

- 1-Kaç yaşındasınız:a) 13 veya daha aşağı b)14-15 c)16-17 d)18 ve daha yukarı
- 2.Cinsiyetiniz: a)Erkek b)Kız
- 3.Doğum yeriniz: a)Köy b)Kasaba c)İlçe merkezi d)Şehir
- 4.Babanızın mesleği:a)Memur b)İşçi c)Çiftçi d)Esnaf e)Başka(Yazınız...)
- 5.Annenizin mesleği:a)Memur b)İşçi c)Ev kadını D)Başka(Yazınız...)
- 6.Babanızın en son mezun olduğu okul: a)Hiç mezun değil b)İlkokul c)Ortaokul
d)Lise e)Üniversite
- 7.Annenizin enson mezun olduğu okul:a)Hiç mezun değil b)İlkokul c)Ortaokul
d)Lise e)Üniversite
- 8.Kaç kardeşsiniz:(Kız kardeşleriniz ve evli olanlar da dahil)
a)3 ve daha az b)4-6 c)7-9 d)10 ve daha fazla
- 9.Ailenizin gelir kaynakları:a)Hayvancılık b)Tarım c)Bahçecilik
d)Maaş e)ücret f)Başka(Yazınız...)
- 10.Ailenizin aylık ortalama geliri:a)100.000TLdan az b)100.000-200.000
c)200.000-300.000 d)300.000 TL dan yukarı
- 11.Bu okula veya kursa gelmenizde en fazla kim etkili oldu;
a)Kendim b)Aile fertlerim c)Arkadaşlarım d)Başka.....)
- 12.Bu okulu veya kursu bitirince ne yapmayı düşünüyorsunuz;
a)Miezzin b)İmam-Hatip c)Kur'an Kursu Öğretmeni d) İmam-Hatip -
Lisesine gitmeyi e) Üniverisiteye gitmeyi f)Başka(...)
13. Elinizde imkan olsaydı, hangi mesleği isterdiniz;
a)Tıbbi(Doktor,ebe,v.s.) b)Teknik(Mühendis, v.s.) c)Dini(Miftü,K.Köğr.)
d)Hukuki(Hakim,Savcı,v.s.) e)Başka(Yazınız...)

14. Aldığınız dini eğitimin size ve başkalarına ne gibi yarar sağlayacağına inanıyorsunuz;

- a) İslamı öğrenmek b) İslam'ı başkalarına öğretmek c) İbadet alışkanlığı d) Başka (Yazınız...)

15. Şu anda görmekte olduğunuz dini eğitimi yeterli görüyorsunuz;

- a) Evet b) Hayır

16. 15. Soruya cevabınız "Hayır" ise, sizce nedeni nedir:

- a) Derz saatleri az b) Öğretmenler yetersiz c) Başka (Yazınız...)
-

BİBLİYOGRAFYA

A-Kitaplar:

- Armaner, Neda: Din Psikolojisine Giriş, cilt: 1, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980.
- Aydın, Mehmet ve Cilacı, Osman: Dinler Tarihi, Konya: 1980.
- Atay, Hüseyin: Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, İstanbul: Dergah Yayınları: 99, 1983.
- Bolay, S. Hayri: Felsefi Doktrinler Sözlüğü, Ötüken Negriyat A.Ş., 3. Baskı, İstanbul: 1984.
- Bayraktar, M. Faruk: İslam Eğitiminde Öğretmen- Öğrenci Münasebetleri, İstanbul: M.Ü. İİh. Fak. Vakfı Yayınları: 6, 1984.
- Çelebi, Ahmet (çev.: Ali Yardım): İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi, İbkanbul: Damla Yayınevi: 49, 1976.
- Demirci, Kürşat: Dinlerin Dejenereasyonu, İstanbul: İnsan Yayınları, 1985.
- Dağ, Mehmet ve R. Öymen, Hıfzır Rahman: İslam Eğitim Tarihi, Ankara: M. E. Basım evi, 1974.
- Diyanet İşleri Başkanlığı: Kur'an Kursları 46 nolu genelgesi, Ankara: 1986.
- Dinçer, Nihat: İmam-Hatip Okulları Meselesi, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1974.
- Ergun, Doğan : 100 Soruda Sosyoloji El Kitabı, 3. baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1979.
- Hans Freyer (Çev.: Turgut Kalpsüz): Din Sosyolojisi, Ankara: A.Ü. İİ. Fak. Yayınları, 1964.
- Gürtaş, Ahmet : Atatürk ve Din Eğitimi, Ankara: D.İ. B. Yayınları: 214, 1982.
- Hancıerlioğlu, Orhan: Toplumbilim Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.
- Hancıerlioğlu, Orhan: Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1977.
- Kurtkan, Amiran: Din Sosyolojisi, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1985.
- Kurtkan, Amiran: Sosyoloji, Devlet Kitapları, İstanbul: 1976.

- Kurtkan, Amiran: Sosyal İlimler Metodolojisi, İstanbul: İ.Ü. İk. Fak. Yayınları: 423, Fakülteler Matbaası, 1978.
- Kazancı, A. İlti v.d. : Dini Bilgiler Ders Kitabı, 14. baskı, Ankara: D.İ.B. Yayınları, 1985.
- Kösemihal, N. Şazi; Sosyoloji Tarihi, 4. basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.
- Kösemihal, N. Şazi: Durkheim Sosyolojisi, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971.
- Masdüsi, A. Abdullah (Çev.: Mesud Sadak): Yaşayan Dünya Dinleri (Sosyo-politik Bir İnceleme), İstanbul: Kalem Yayıncılık A.Ş., 1981.
- Malatya İli, M.E.G. ve S. Midürlüğü: Tanıtma Rehberi, Malatya, 1987.
- Malatya Belediye Başkanlığı: 1986-1987 Çalışma Raporu, İstanbul: 1987.
- Pazarlı, Osman: Din Psikolojisi, 2. basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972.
- Sencer, Muzaffer ve Irmak Yakut: Toplumbilimlerinde Yöntem, İstanbul: 1984.
- Şeybe, A. Kadir (Çev.: Osman Cilacı): Çağdaş Dünya Dinleri, İstanbul: Beyan Yayınları: 14, 1983.
- Taplamacıoğlu, Mehmet: Din Sosyolojisi, 3. baskı, Ankara: A.Ü. İİ. Fak. Yayını, 1983
- Taplamacıoğlu, Mehmet: Karşılaştırmalı Dinler Tarihi, Ankara: Güneş Matbaacılık T.A.Ş., 1977.
- Tümer, Günay ve Küçük, Abdurrahman: Dinler Tarihi, Ankara: T.T.K. Basımevi, 1985.
- Türkdoğan, Orhan: Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları, 2. baskı, İstanbul: Dede Korkut Yayınları, 1977.
- Türkdoğan, Orhan: Yoksulluk Kültürü (Gecekonduların Toplumsal Yapısı), 2. baskı, İstanbul: Dede Korkut Yayınları, 1977.
- Uzunoglu, Ahmet: En Son Değişiklikleriyle D.İ.B. Mavzuatı, İstanbul: İrfan Matbaası, 1978.
- Wach, Joachim (Çev.: Battal İnandı): Din Sosyolojisine Giriş, Ankara: A.Ü. İİ. Fak. Yayınları: 181, A.Ü. Basımevi, 1987.
- Yavuz, Kerim: Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, Ankara: D.İ.B. Yayınları, 1983.

- Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık A.Ş., Cilt:7, İstanbul:1982-1983.
- Kıckök, Ahmet:Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-ekonomik Tabanı(1946-1966), Ankara:A.Ü.S.B.F.Yayınları:323, Sevinç Matbaası, 1971.
- Kıckök, Ahmet:100 Soruda Türkiye'de Din ve Siyaset, 2.baskı, İstanbul:Gerçek Yayınevi, 1976.

-Ayrıca İmam-Hatip Lisesi ve Miftütlük Arşivleri

B-Makaleler

- Berkay, Fügen:"Türk Toplumunu Açısından İslamiyet", Sosyoloji Dergisi, sayı:19, 20, İ.Ü.Ed.Fak.Yayını, 1964-1966, ss.201-212.
- Bilgin, Beyza:"Din Dersi Öğretmenliği ve Güçlükleri", Din Öğretimi Dergisi, sayı:5, 1985, ss.78-81.
- Bayrak, Mustafa ve Gencel, Adnan:"Din kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Etkinliği İle İlgili Bir Araştırma", Din Öğretimi Dergisi, sayı:8-9, 1986, ss.105-115.
- Değirmencioğlu, Coşkun:"2547 Sayılı Kanun ve Dinî Yüksek Eğitim"(Yayınlanmamış).
- Er, İzzet:"Kültür ve Din Mînasebeti", Millî Kültür, Sayı:52, 1986, ss.26-29.
- Günay, Ünver:"Türkiye'de Dinî Sosyalleşme", Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, İlahiyat Vakfı Yayınları:1, 1981, ss.192-199.
- Hayıt, Halil:"Röportaj", Din Öğretimi Dergisi, Sayı:10, 1987, ss.10, 17.
- Jaschke, Gotthard(Çev.:Nimet Arslan):"Yeni Türkiye'de Kur'an-ı Kerim Kursları", İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, Cilt:V, Cüz:1-4, 1973, ss.47-63.
- Mert, Gazi:"Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi", Diyanet Gazetesi, Sayı:344, 1987, ss.10, 11.
- Okutan, Ömer:"Din Eğitimi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, M.E.B.Yayınları, 91, 1983, ss.409-425.

- Öcal, Mustafa: "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri Hakkında Bazı Tesbitler ve Teklifler", Din Öğretimi Dergisi, Sayı:6, 1986, ss.29-37.
- Sadık, İbrahim: "Bir Anket ve Düşündürdükleri", İslam (Aylık Mecmua), Cilt:5, Sayı:50, 1987, ss.12-16.
- Taplamacıoğlu, Mehmet: "Yaşlara Göre Dinî Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi", A.Ü.İl.F.Dergisi, Cilt:10, 1963, ss.141-151.
- Tozlu, Necmettin: "Liselerde Felsefe Dersinin Öğretiminde Karşılaşılan Problemler", Din Öğretimi Dergisi, Sayı:7, 1986, ss.12-18.
- Tuğ, Salih: "Türkiye'de Din Eğitimi", Millî Eğitim ve Din Hayatı, 1981, ss.235-261.